

Straatsburch, 5 july 2012

Iepenbier

ACFC/44DOC(2012)001 rev
[Non official translation into Frisian]

**ADVYSKOMITEE FOAR IT RAMTFERDRACH OANGEANDE DE BESKERMING FAN NASJONALE
MINDERHEDEN**

TEMATYSK KOMMENTAAR Nû. 3

**DE TAALRJochTEN FAN PERSOANEN DY'T DIELE ÚTMEITSJE FAN NASJONALE MINDERHEDEN
OP GRÛN FAN IT RAMTFERDRACH**

Goedkard op tongersdei 24 maaie 2012

YNHÂLDSOPJEFTE

DIEL I	YNLIEDING	3
DIEL II	TAALRJochTEN EN IDENTITEITEN	6
1.	Taal en persoanlike identiteiten	6
1.1.	Ynklusive oanpak	6
1.2.	Frijheid yn kar, mearfâldige en situaasjonele affiliaasje	6
1.3.	It sammeljen fan feiten	7
2.	De wêzentlike eleminten fan de identiteit fan minderheden, dêrûnder taal, befoarderje	8
Diel III	TAALRJochTEN EN GELIKENSENS	10
1.	Gelikensens foar de wet en gelikense beskerming troch de wet, werklike gelikensens op alle gebieten fan it libben	10
2.	Ferdraachsumens, ynterkulturele dialooch en non-diskriminaasje	11
2.1.	Kultureel en linguïstysk ferskaat wjerspegelje	11
2.2.	Underlinge relaasjes tusken de praters fan mearderheids- en minderheidstalen	12
DIEL IV:	TAALRJochTEN EN MEDIA	14
1.	Publike media	14
2.	Private media	15
3.	Printe media	15
4.	Technologyske foarútgong yn 'e media en de útwurkings op minderheden	16
5.	Film-/muzykynustry en minderheidstalen	16
DIEL V:	IT BRÛKEN FAN MINDERHEIDSTALEN YN IT IEPENBIER EN PRIVEE	17
1.	It brûken fan minderheidstalen yn it iepenbier, yn it bestjoer en yn it justisjele stelsel	17
1.1.	Offisjele taalwetten of 'steatstaalwetten'	17
1.2.	It brûken fan minderheidstalen yn relaasjes mei bestjoerlike ynstânsjes yn gebieten dy't fan âlds of foar in grut part bewenne wurde troch persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre	18
1.3.	Rjocht op ynformaasje yn strafprosedueres	19
1.4.	Alfabet fan minderheidstalen	19
2.	Uterings fan minderheidstalen: persoansnammen, plaknammen en topografyske oantsjuttingen	19
2.1.	Persoansnammen en slachtennammen	19
2.2.	Foar it publyk sichtbere ynformaasje fan partikuliere aard	20
2.3.	Iepenbiere tekens en buorden	20
DIEL VI:	TAALRJochTEN EN ûNDERWIIS	22
1.	Tagong ta ûnderwiis	22
2.	Foldwaande mooglikheden om foar it learen of ûnderwizen fan of yn minderheidstalen	22
2.1.	Iepen en ynklusive oanpak fan minderheidstalen yn it ûnderwiis	22
2.2.	Middels dy't it mooglik meitsje de rjochten op ûnderwiis folslein te genietsjen	24
2.3.	In oanbringen fan in lykwicht tusken mearderheids- en minderheidstalen yn it ûnderwiis	25
2.4.	De befoardering fan linguïstysk ferskaat en ynterkultureel ûnderwiis	26
DIEL VII	TAALRJochTEN EN DIELNIMMING	27
1.	Taalrjochten en it werklik dielnimmen oan it kulturele, sosjale en ekonomyske libben	27
2.	Taalrjochten en it werklik dielnimmen oan iepenbiere oangelegenheden	28
DIEL VIII	KONKLÚZJES	30

DIEL I YNLIEDING

1. Sjoen it sintrale belang fan linguïstyske rjochten foar de werklike beskerming fan alle rjochten fan persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre en it belang fan taal as utering fan yndividuele en kollektive identiteit, wijt it Advyskomitee foar it Ramtferdrach oangeande de beskerming fan nasjonale minderheden syn tredde tematske kommentaar oan de linguïstyske rjochten fan persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre.
2. It Ramtferdrach ferplichtet steaten derta op alle gebieten fan it ekonomyske, sosjale, politike en kulturele libben folsleine en werklike gelikensens te befoarderjen foar persoanen dy't ta in nasjonale minderheid hearre. Dat hâldt it rjocht yn op gelikense beskerming troch en foar de wet en it rjocht op beskerming tsjin alle foarmen fan diskriminaasje op grûn fan etnyske komôf en op oare grûnen, mei omfetsjend taal. Folsleine en werklike gelikensens hâldt tagelyk de needsaak yn dat oerheden spesjale maatregels nimme om ûngelikensens út it ferline of strukturele ûngelikensens fuort te nimmen en derop ta te sjen dat alle persoanen, mei ynbegryp fan persoanen dy't ta in nasjonale minderheid hearre, gelikense kânsen hawwe. Yn oanfolling dêrop omfiemet it Ramtferdrach in ferplichting foar steaten dy't partij binne by it Ramtferdrach “de omstannichheden te befoarderjen dy't foar persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre, needsaaklik binne om harren kultuer yn stân te hâlden en ta ûntwikkeling te bringen en om de wêzentlike eleminten fan harren identiteit, te witten harren godstsjinst, taal, tradysjes en kultureel erfgoed te bewarjen”.¹
3. Hoewol't it Ramtferdrach de rjochten beskermet fan yndividuele persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre, hat it genietsjen fan guon rjochten in kollektive diminsje.² It is sels sa dat guon rjochten, mei omfetsjend it rjocht om in minderheidstaal yn it iepenbier te brûken, allinnich tegearre mei oaren werklik genoaten wurde kinne. Der binne ûnderlinge ferbannen tusken likernôch alle rjochten fan minderheden, benammen taalrjochten. Omdat taal in sintrale foarm fan mieningsutering en kommunikaasje is, moat de beskerming fan linguïstyske rjochten yn gearhing mei oare rjochten, mei omfetsjend ûnder oare it rjocht op ûnderwiis, tagong ta de media, en dielnimming oan it kulturele, sosjale en ekonomyske libben en oan iepenbiere oangelegenheden, garandearre wurde.
4. It Kommentaar rjochtet him earst op it sintrale belang fan taalrjochten foar it behâld fan de identiteit(en) fan in persoan (DIEL II - kêst 3 en kêst 5 fan it Ramtferdrach). Diel III ferkent taalrjochten oangeande de like sintrale begjinsels fan non-diskriminaasje en it befoarderjen fan folsleine en werklike gelikensens (kêst 4 en kêst 6 fan it Ramtferdrach). De dielen IV oant en mei VII fan it Kommentaar geane dêrnei yn op relevante klusters linguïstyske rjochten oangeande media, it brûken fan talen yn 'e priveesfeer en yn it iepenbier, it ûnderwiis en werklike dielnimming (kêst 9 oant en mei 17 fan it Ramtferdrach).
5. Nei soarchfâldige ferlykjende en analytyske lêzing fan de oant no ta troch it Advyskomitee fêststelde Advizen, wurde yn dit Kommentaar de wichtichste befinings fan it Advyskomitee oangeande taalrjochten jûn sa't dy ûntwikkele binne yn 'e lânspezifike earste-, twadde- en tredde-syklus Advizen.³ Bygefolch is it Kommentaar basearre op it nauwe monitoarjen fan de ymplementaasje fan it Ramtferdrach yn 'e Steaten dy't partij binne by it Ramtferdrach sûnt 1998, en bout it fierder op twa eardere tematske kommentaren dy't fêststeld binne troch it Advyskomitee: it Earste tematske kommentaar op ûnderwiis út krêft fan it Ramtferdrach fan 2 maart 2006,⁴ en it Twadde tematske kommentaar oangeande it werklik dienommen fan persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre oan it kulturele, sosjale en ekonomyske libben en oan iepenbiere oangelegenheden fan 27 febrewaris 2008.⁵

¹ Sjoch kêst 5, lid 1, fan it Ramtferdrach.

² Sjoch ek kêst 3, lid 2, fan it Ramtferdrach: “Persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre, kinne yndividueel likegoed as yn 'e mande mei oaren de rjochten útoefenje en de frijheden genietsje dy't fuortkomme út de yn dit Ramtferdrach beskreaune begjinsels”. Dat mei-inoar útoefenjen fan de rjochten en frijheden wurdt, op grûn fan punt 37 fan it Taljochtsjend Rapport, H(1995)010, febrewaris 1995, ûnderskieden fan it begryp kollektive rjochten.

³ Yn it Kommentaar wurdt mannichfâldich ferwiisd nei earste-, twadde- en tredde-syklus lânspezifike Advizen dêr't guon befinings yn opnommen binne. Dy ferwizings tsjinje allinnich ta yllustraasje. Der is besocht in breed byld fan de befinings út de ûnderskate steaten dy't partij binne by it Ramtferdrach te jaan. Omdat taalrjochten lykwols net oeral in tema binne, wurdt allinnich nei 34 fan de 39 steaten dy't partij binne by it Ramtferdrach ferwiisd.

⁴ Sjoch it Earste kommentaar fan it ACFC oer ûnderwiis op basis fan it Ramtferdrach oangeande de beskerming fan nasjonale minderheden, ACFC/25DOC(2006)002, fêststeld op 2 maart 2006, www.coe.int/minorities.

⁵ Sjoch it twadde kommentaar fan it ACFC oer it werklik dielnommen fan persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre oan it kulturele, sosjale en ekonomyske libben en oan iepenbiere oangelegenheden, ACFC/31DOC(2008)001, 5 maaie 2008, www.coe.int/minorities.

⁶ De term 'fertsjintwurdiger fan in minderheid' sa't dy yn dizze tekst brûkt wurdt hâldt gjin juridysk konsept yn, mar ferwiist earder nei pleitbesoargers of wurdferders dy't nei foarren kommen binne en harren fisj dield hawwe.

Der is ek weardefolle ynpût ûntfongen fan fertsjintwurdigers fan nasjonale minderheden en it maatskiplik middenfjild, ⁶ akademisy en oare petearpartners, ûnder oare yn it ramt fan breder oerlis dat by it definitive opstellen fan dit Kommentaar barde.

6. De yn it Kommentaar brûkte terminology slút oan op de fleksibele oanpak dy't it Advyskomitee oant no ta folge hat. 'Minderheidstaal' betsjut dêrom yn dit Kommentaar elts fan de ûnderskate termen dy't de lidsteaten brûke, lykas 'taal fan de nasjonale minderheid', 'troch de nasjonale minderheid brûkte taal', 'taal fan persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre' of 'memmetaal'.⁷ It hâldt gjin offisjele erkenning as 'minderheidstaal' fan oerheidswegen yn.

7. Tanimmende mobiliteit en migraasje binne aktuele maatskiplike ferskynsels wêrtroch't it ferskaat yn kommunikaasjemiddels ek grutter wurden is. In gefolch dêrfan is dat sosjolingwïstyske oanpakken fan it konsept taal, dêr't oant foar koart fan oannommen waard dat se nau ferbân holden mei statyske konsepten lykas grûngebiet en it hearren ta in groep, ek oan it feroarjen binne. It Ramtferdrach is basearre op in oanpak dy't útgiet fan yndividuele rjochten. It rjochtet him dêrom net op taal op himsels, en ek net op in taalmienskip, mar op de praters. Harren kommunikative repertoire, dat alderhanne lingwïstyske middels (standert- en net-standertfoarmen fan talen, dialekten ensfh.) omfetsje kin, ûntwikkelet faak yn 'e rin fan harren hiele libben as gefolch fan ynteraksje en mobiliteit.

8. Wylst steaten in essinsjele rol hâlde by it definiëarjen fan de wetjouwing oangeande it brûken fan talen, krije ek oare entiteiten mear momentum, lykas lokale, regionale of grinskrusende organen dêr't ûnderskate aktoaren fan ynfloed binne op de funksjonaliteit en it prestiizje fan talen. Ungelikense machtsferhâldings tusken ûnderskate groepen praters kinne ta hiërargyen yn 'e maatskippij liede dy't ek wjerspegele wurde kinne yn taalpraktiken en it politike diskoers oer talen. Dat is fan ynfloed op hoe't praters fan guon talen troch oaren sjoen wurde en, oan in hichte ta, harsels sjogge. Taalbelied dat rjochte is op it wurdearjen fan lingwïstyske middels op yndividueel en maatskiplik nivo moat dêrom ek yngean op de kwestje fan hiërargyen yn taal en yn 'e maatskippij, en de kwestje fan ûngelikense tagong ta folsleine dielnimming oan de maatskippij.

9. De beskerming fan nasjonale minderheden en fan de rjochten en frijheden fan persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre, lykas fêstlein yn it Ramtferdrach, makket ûnskiedber diel út fan de ynternasjonale beskerming fan minskerjochten.⁸ Dêrfandinne dat it rjocht fan alle persoanen dy't ta in nasjonale minderheid hearre om frij en sûnder bemuoienis harren minderheidstaal te brûken, yn it priveelibben en yn it iepenbier, mûnling en op skrift, lykas ferfette yn kêst 10, lid 1, fan it Ramtferdrach, ek diel útmakket fan ynternasjonale noarmen oangeande minskerjochten.

10. Yn oanfolling op it Ramtferdrach binne oare ynternasjonale ynstruminten relevant foar de beskerming fan de lingwïstyske rjochten fan persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre en dêrmei hat it Advyskomitee rekken hâlden by it opstellen fan dit Kommentaar. Dy ynstruminten omfetsje wetlike binende noarmen likegoed as ek oanbefellings en rjochtlinen. Wetlike binende noarmen binne ûnder oare de noarmen dy't opnommen binne yn it Europeesk Ferdrach ta beskerming fan de rjochten fan de minske en de fûnemintele frijheden en de oanbelangjende jurisprudinsje fan it Europeesk Hôf foar de Rjochten fan de Minske, lykas it oanpaste Europeesk Sosjaal Hânfêst. Boppedat hat it Advyskomitee soarchfâldich de *Oslo Recommendations regarding the Linguistic Rights of National Minorities* (oanbefellings fan Oslo oangeande de lingwïstyske rjochten fan nasjonale minderheden), sa't dy publisearre binne troch de Hege Kommissaris oangeande Nasjonale Minderheden fan de OFGE, lykas de lingwïstyske diminsje fan syn oare oanbefellings as bygelyks de *Hague Recommendations Regarding the Education Rights of National Minorities* (oanbefellings fan Den Haach oangeande de ûnderwiisrjochten fan nasjonale minderheden), yn oerwaging nommen.

⁶ De term 'fertsjintwurdiger fan in minderheid' sa't dy yn dizze tekst brûkt wurdt hâldt gjin juridysk konsept yn, mar ferwiist earder nei pleitbesoargers of wurdfierders dy't nei foarren kommen binne en harren fisy diel hawwe.

⁷ De term 'memmetaal' hat net perfoarst in etnyske konnotaasje, mar wjerspegelet benammen de taal dêr't immen sels yn frijheid foar kiest om thús te praten; dat kin sawol in minderheidstaal as de offisjele taal wêze.

⁸ Sjoch kêst 1 fan it Ramtferdrach.

Ferskate ynstruminten fan de Feriene Naasjes hawwe ek bydroegen ta it ûntwikkeljen fan noarmen op it mêd fan linguïstyske rjochten, benammen de Ferklearring oer de rjochten fan persoanen hearrend ta nasjonale of etnyske, religieuze en taalkundige minderheden, en likefolle it Kommentaar fan de Wurkgroep Minderheden op dy ferklearring, de Ferklearring oer de Rjochten fan Lânseigen Folken, en relevante oanbefellings fan it Minderhedefoarum fan de FN, benammen oangeande ûnderwiis en dielnimming. Op in mear algemien nivo is ek rekken hâlden mei it Ynternasjonaal Ferdrach oangeande de útbanning fan alle foarmen fan rassediskriminaasje, it [Ynternasjonaal Ferdrach oangeande Boargerrjochten en Politike Rjochten](#), it Ynternasjonaal Ferdrach oangeande ekonomyske, sosjale en kulturele rjochten, en it Ferdrach oangeande de rjochten fan it bern. It Advyskomitee hat ek sjoen nei de praktyk fan de Europeeske Kommisje tsjin Rasisme en Yntolerânsje (EKRY), en ek - dêr't dat relevant en fan tapassing is - nei it EU-akwy oangeande taalrjochten.

11. It Europeesk Hânfêst foar regionale talen of talen fan minderheden is benammen relevant op it mêd fan taal. Wêr't de klam lein wurdt op de ferplichting fan de steat om regionale of minderheidstalen yn it ramt fan kultureel erfgoed te beskermjen en te befoarderjen, yn stee fan linguïstyske rjochten oan de praters fan dy talen te ferlienen, fertsjintwurdiget it Hânfêst in unyk ynternasjonaal ynstrumint dat fan grut belang is yn dat fjild en spilet it in oanfoljende rol by it Ramtferdrach. Benammen yn 'e detaillearre bepalings fan Diel III fan it Hânfêst binne sinjifikante oerienkomsten tusken de bepalings fan it Ramtferdrach en it Hânfêst te finen. Diel III is lykwols allinnich fan tapassing op dy minderheidstalen dy't de steat dy't partij is by it Hânfêst op it momint fan de ratifikaasje fan it Hânfêst opjûn hat. Boppedat hawwe steaten dy't partij binne in diskresjonêr foech om te bepalen ta hokker fan de ferplichtings fan Diel III, dy't faak mear omfetsje as de yn it Ramtferdrach beskreaune taalrjochten, hja harren foar eltse taal ferbine. Wêr't de aard en it berik fan de twa ynstruminten dêrom útinoar rinne kinne, resultearje de yndividuele-rjochten-oanpak fan it Ramtferdrach en de bredere oanpak foar kulturele beskerming en befoarderding lykas ferfette yn it Hânfêst yn in fersterking fan it algehiele rjochtsramt dat relevant is foar de beskerming fan de linguïstyske rjochten fan persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre.

12. Dit Kommentaar is bedoeld as wiidweidich ynstrumint foar steaten dy't partij binne by it Ramtferdrach en ek foar persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre, it maatskiplik middenfjild en de akademyske wrâld. Njonken oan 'e iene kant de útienrinnende rollen te sketsen fan taal as krúsjaal en identifisearjend skaaimerke fan minderheden, en oan 'e oare kant as wichtich ynstrumint te fungearjen foar it befoarderjen fan folsleine en werklike gelikensens en yntegraasje fan multykulturele en út linguïstysk eachpunt wei ferskate mienskippen, wurde yn dit Kommentaar ek de wichtichste útdagings werjûn dêr't persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre harren oangeande harren taalrjochten op dit stuit foar steld sjogge. Yn dat opsicht moat it as libben dokumint beskôge wurde dêr't de ynterpretaasje fan ûntwikkele wurdt al nei't it monitoaringsproses fanwegen it Ramtferdrach him fierder ûntwikkelet.

DIEL II TAALRJochTEN EN IDENTITEITEN

13. Taal is in essinsjeel bestândiel fan yndividuele en kollektive identiteit. Foar in protte persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre, is taal ien fan de wichtichste faktoaren fan harren minderheidsidentiteit en identifikaasje. Lykas identiteit is taal lykwols net statysk mar evoluearret taal yn 'e rin fan immens libben. De folsleine en werklike garânsje fan immens rjocht syn of har (minderheids)taal of -talen te brûken hâldt yn dat de oerheid frije identifikaasje fan persoanen fia taal tastiet en har derfan ûnthâldt persoanlike identiteiten ta ûnferweechlike taalkategoryen te beheinen. De frije kar fan alle persoanen dy't ta in nasjonale minderheid hearre om al of net as sadanich behannele te wurden moat earbiedige wurde neffens kêst 3, lid 1, fan it Ramtferdrach. Dit haadstik giet yn op de diminsje fan taalrjochten dy't ferbân hâldt mei persoanlike/yndividuele identiteit en identiteiten en mei de dêroan ferbûne rjochten.

1. TAAL EN PERSOANLIKE IDENTITEITEN

1.1. Ynklusive oanpak

14. Steaten dy't partij binne by it Ramtferdrach genietsje in diskresjonêr foech by it fêststellen fan de personele wurkingssfear derfan. Oanwizing lykas in nasjonale of linguïstyske minderheid mei lykwols net liede ta in eigenwillich of ûnrjochtfearlich ûnderskied yn 'e behanneling fan soksoarte fan groepen.⁹

15. Yn ûnderskate steaten dy't partij binne by it Ramtferdrach binne fersiken dien troch groepen dy't as nasjonale minderheid erkend wurde wolle en dy't profitearje wolle fan de beskerming fan it Ramtferdrach. It Advyskomitee ropt de belutsen ynstânsjes op ta in iepen en ynklusive oanpak en ropt se derta op yn berie te nimmen om de beskerming fan it Ramtferdrach út te wreidzjen ta groepen dy't der eins net ûnder falle.¹⁰ De personele wurkingssfear soe him, wêr't dat fan tapassing is, ek útstrekke moatte ta net-boargers, benammen as útsluting op grûn fan boargerskip ta ûnrjochtfearlich en eigenwillich ûnderskied liede kin, bygelyks as dy útsluting steateleaze persoanen oanbelanget dy't ta nasjonale minderheden hearre dy't harren fêste ferbliuwplak op in fêststeld grûngebiet hawwe.¹¹ Dat slút oan op de bredere ynspannings op Europeesk nivo om in mear nuansearre oanpak te ûntwikkeljen foar de tapassing fan it boargerskipskritearium by de beskerming fan nasjonale minderheden.¹²

1.2. Frijheid yn kar, mearfâldige en situaasjele affiliaasje

16. Yn kêst 3.1 fan it Ramtferdrach stiet "Alle persoanen dy't ta in nasjonale minderheid hearre, hawwe it rjocht frij te kiezen al of net as sadanich behannele te wurden en der mei gjin neidiel út dy kar fuortkomme of út de útoefening fan de mei dy kar ferbân hâldende rjochten". It earbiedigjen fan it begjinsel fan frije selsidentifikaasje is dêrom fan it heechste belang by de ynterpretaasje en ymplemintaasje fan it Ramtferdrach.¹³ Wêr't taal yn it algemien as in essinsjeel skaaimerke fan identiteit beskôge wurdt, meie taalkompetinsjes, of it tekoart dêroan, lykas ek it brûken fan in taal op himsels, net fanselssprekkend keppele wurde oan affiliaasje by in beskate groep.¹⁴ Dêrtsjinoer mei it genot fan linguïstyske of kulturele rjochten net ôfhinklik makke wurde fan immens behearsking fan syn of har minderheidstaal, noch fan syn of har feardichheden op it mêd fan oaren talen.¹⁵

⁹ Sjoch bygelyks twadde advys oangeande Poalen; earste advys oangeande Albaanje.

¹⁰ Earste advys oangeande Bosnië en Hertsegovina; twadde advys oangeande Kroaasje.

¹¹ Sjoch bygelyks it twadde advys oangeande de Russyske Federaasje; tredde advys oangeande Kroaasje.

¹² Sjoch ek Kommissje fan Feneesje, *Report on Non-Citizens and Minority Rights* (Ferslach oangeande net-boargers en minderheidsrjochten), CDL-AD(2007)001, 18 jannewaris 2007, fêststeld troch de Kommissje fan Feneesje by har 69e plenêre sesje op 15 - 16 desimber 2006.

¹³ Sjoch ek it earste tematyske kommentaar fan it ACFC oer ûnderwiis.

¹⁴ Persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre affiliearje harren op grûn fan linguïstyske kritearia gauris mei in beskate minderheid. Dit kommentaar giet lykwols net yn op de rjochten fan persoanen dy't ta linguïstyske minderheden hearre, mar op de linguïstyske rjochten fan persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre.

¹⁵ Twadde advys oangeande Sweden; twadde advys oangeande Oekraïne.

17. Affiliaasje mei in minderheidsgroep is in saak fan persoanlike kar dy't lykwols basearre wêze moat op beskate objektive kritearia dy't relevant binne foar de identiteit fan de persoan.¹⁶ De kar om jin mei in beskate groep te affillearjen mei net ta neidiel liede. Der moat op krekte wize rekken hâlden wurde mei frijheid yn kar, benammen as de ferklearring oangeande affiliaasje mei in minderheid net anonym is, foar lange tiid net feroare wurde kin en de wegering om, bygelyks, de linguïstyske affiliaasje mei ien fan de foarôf fêststelde taalkategoryen út te sprekken ta útsluting út beskate politike of boargerrjochten liede kin.¹⁷ It assosjearjen fan persoanen sûnder harren tastimming op grûn fan sichtbere of linguïstyske skaaimerken of op basis fan in foarûnderstelling mei in spesifike groep is net te ferienigjen mei it Ramtferdrach.¹⁸

18. Boppedat is it mooglik dat in persoan him mei mear groepen identifisearret. It fenomeen mearfâldige affiliaasje komt yn 'e praktyk geregeld foar, bygelyks troch mingde houliken of yn gefallen fan steate-opfolging. In persoan kin him op ferskate wizen foar ûnderskate doelen identifisearje, ôfhinklik fan hoe relevant oft de identifikaasje yn guon situaasjes foar him of har is. It Advyskomitee is fan betinken dat it begjinsel fan selsidentifikaasje, lykas opnommen yn kêst 3 fan it Ramtferdrach ek de mooglikheid fan mearfâldige affiliaasje garandearret. Dat hâldt yn dat, yn begjinsel, in persoan linguïstyske rjochten opeaskje kin oangeande mear minderheidstalen, salang't oan de relevante betingsten, lykas fraach en/of bewenning fan âlds, dy't opnommen binne yn 'e oanbelangjende kêsten fan it Ramtferdrach, foldien wurdt.¹⁹

1.3. It sammeljen fan feiten

19. It Advyskomitee leit de klam op it belang fan it sammeljen fan betroubere útsplitste feiten foar it op effektive wize opstellen, ymplementearjen en evaluearjen fan belied dat it linguïstyske ferlet en de rjochten fan persoanen dy't ta ûnderskate groepen hearre earbiediget en befoarderet. By it sammeljen, opslaan en brûken fan soksoarte fan feiten moatte besteande noarmen oangeande it sammeljen fan persoansynformaasje folslein earbiedige wurde.²⁰ It is wichtich dat steaten derta stimulearre wurde feiten te sammeljen út alderhanne boarnen, yn oanfolling op de befolkingstellingen, lykas formele en ynformele omfragen ûnder húshâldings of op skoallen, en ek ûnôfhinklik ûndersyk. By it ynterpretearjen fan de sammele feiten moatte de ynstânsjes harren derfan bewust wêze dat ûnderfinings út it ferline en de eangst foar diskriminaasje persoanen derta bewege kinne harren linguïstyske affiliaasje en identiteit te ferbergjen.²¹ Dêrom mei der, om betroubere ynformaasje te krijen foar it opsetten fan taalbelied, net allinnich fan kwantitative feiten útgongen wurde, mar moatte dy feiten oanfolle wurde mei kwalitative sosjologyske, etnografyske en oare wittenskiplike ûndersiken, benammen as trends oanjouwe dat it tal praters fan in beskate taal ôfnimt of as de statistyske feiten ôfwike fan de skattings dy't dien binne troch de fertsjintwurdigers fan minderheden.

20. Taal as skaaimerke fan de etnyske groep dêr't immen ta heart, is yn 'e 19e iuw yn befolkingstellingen yntrodusearre. Op grûn fan de ferûnderstelling dat alle persoanen in dominante taal hawwe, waarden alle persoanen dy't mear as ien taal opjoegen meastentiids dochs as ientalich behannele foar befolkingstellingsdoelen. Lykwols, mei it each op aktuele útdagings moat taalbelied rekken hâlde mei yndividuele meartaligens likegoed as mei it sosjale en linguïstyske ferskaat fan hjoeddeiske maatskippijen. It is mooglik dat praters fan minderheidstalen de offisjele taal of talen geregeld brûke en faak binne se better belêzen yn dy taal.

¹⁶ Ramtferdrach oangeande de beskerming fan nasjonale minderheden en Taljochtsjend ferslach, H(1995)010, febrewaris 1995, punt 35.

¹⁷ Earste advys oangeande Itaalje; tredde advys oangeande Syprus.

¹⁸ Earste advys oangeande Dútslân; earste advys oangeande de Slowaakske Republyk.

¹⁹ Twadde advys oangeande Armeenje.

²⁰ Sjoch bygelyks it Ferdrach ta beskerming fan persoanen oangeande de automatyske ferwurking fan persoansynformaasje (ETS nû. 108) en de Oanbefelling Rec (97)18 fan it Komitee fan Ministers fan de Lidsteaten oangeande de beskerming fan foar statistyske doelen sammele en ferwurke persoansynformaasje.

²¹ Twadde advys oangeande Kroaasje.

Dat soe se der lykwols net fan wjerhâlde meie harren ek as memmetaalpraters fan de minderheidstaal te identifisearjen. Om foar te kommen dat de praters fan minderheidstalen ta mar ien taalkategory beheind wurde, moatte omfragen, ek as der statistyske doelen mei anneks binne, de respondint de kâns biede mear as ien taal oan te jaan. Opsjonele fragen en iepen listen mei alternative antwurden, sûnder de ferplichting harren te affillearjen mei in fêststelde kategory, binne essinsjeel om der wis fan te wêzen dat de resultaten de kar fan de yndividuele persoan wjerspegelje.²²

21. It Advyskomitee ropt de ynstânsjes derta op feiten sekuer neffens it begjinsel fan selsidentifikaasje en de oanbefellings fan de Konferinsje fan Europeeske Statistisy te sammeljen.²³ It Advyskomitee ropt de ynstânsjes derta op spesifike inisjativen te nimmen om ek persoanen dy't ta minderheden hearre en persoanen dy't relevante minderheidstalen prate as tellers foar de befolkingstellingen oan te stellen. Boppedat hearre omfragen en oare ynstruminten foar it sammeljen fan feiten oerset te wurden yn minderheidstalen en hearre fertsjintwurdigers fan minderheden yn de tariedende fazes rieplachte te wurden oangeande de by it sammeljen fan feiten brûkte metoaden, mei omfetsjend fragen oangeande immens etnyske of linguïstyske affiliaasje. Dy begjinsels binne fan tapassing op alle foarmen fan ynformaasjesammeljen, lykas foarmen dy't ferbân hâlde mei it leverjen fan oerheidsjinsten, maatskiplike ûndersiken, en ek oar relevant ûndersyk oangeande nasjonale minderheden, dêrûnder yn 'e priveesfear.

2. DE WÊZENTLIKE ELEMINTEN FAN DE IDENTITEIT FAN MINDERHEDEN, DÊRÛNDER TAAL, BEFOARDERJE

22. It Advyskomitee is fan betinken dat de oerheden, yn nau oerlis mei fertsjintwurdigers fan nasjonale minderheden, lykwichtige en koherinte strategyen hearre te ûntwikkeljen om de omstannichheden te befoarderjen dy't foar persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre, needsaaklik binne om harren kultuer yn stân te hâlden en ta ûntwikkeling te bringen en om de wêzentlike eleminten fan harren identiteit, dêrûnder taal, te bewarjen. De spesifike keppeling tusken taal en it behâlden of bewarjen fan kultuer wurdt troch it Advyskomitee yn in stikmannich lânspezifike advizen ûnderstreke, benammen yn ferbân mei numeryk lytse minderheden en lânseigen folken dêr't de tradysjes en kultueren fan ûnder oare troch it oanhâldende brûken fan harren talen bewarre wurde.²⁴ De rjochten fan persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre om harren talen te brûken, hearre dêrom dúdlik definiearre en ôfdwaande by wet beskerme te wurden en de ymplementaasje derfan heart geregeld kritysk folge te wurden.²⁵

23. Oerheden hearre projekten foar it bewarjen en ta ûntwikkeling bringen fan minderheidskultueren en -talen yn oerlis mei fertsjintwurdigers fan nasjonale minderheden trochgeand te stypjen en op grûn fan earlike en transparante tawizingsprosedueres stipe ta te wizen neffens it ferlet fan de ûnderskate groepen.²⁶ Boppedat moat by it kedizen oer de tawizing fan fûnsen harke wurde nei wat persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre dwaande hâldt oangeande harren rjocht op it bewarjen en ta ûntwikkeling bringen fan harren spesifike identiteit en kultuer en moat dêr echt rekken mei hâlden wurde.²⁷ By it behearen fan programma's en projekten oangeande de kulturele aktiviteiten fan nasjonale minderheden hearre, wêr mooglik, fertsjintwurdigers fan de minderheden belutsen te wurden en as de oanbefellings fan ferienings fan minderheden of riejaande ynstânsjes net opfolge wurde, heart dêr reden mei útlis by jûn te wurden.

²² Sjoch bygelyks tredde advys oangeande Finlân dêr't de (inkelde) taalaffiliaasje dy't yn it befolgingsregister opjûn wie ek beskiedend wie foar de taal fan de beskikbere deiopfang.

²³ UN Economic Commission for Europe, Conference of European Statisticians Recommendations for the 2010 Census of Population and Housing. Yn gearwurking mei it Europeesk Buro foar Statistyk Eurostat (EUROSTAT) opsteld. UN economic commission for Europe, Geneva (2006): §430-436 oer taal.

²⁴ Sjoch bygelyks tredde advys oangeande de Russyske Federaasje.

²⁵ Tredde advys oangeande it Feriene Keninkryk; twadde advys oangeande Switserlân.

²⁶ Tredde advys oangeande Armeenje; tredde advys oangeande Syprus.

²⁷ Sjoch ek it twadde kommentaar fan it ACFC oer werklik dielnimmen.

24. It Advyskomitee merkt op dat it tefoaren kommen fan assimilaasje net allinnich ferget dat men jin ûnthâldt fan belied dat dúdlik rjochte is op it yn 'e gewoane maatskippij assimilearjen fan persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre.²⁸ Lykas neamt yn kêst 5, lid 1, fan it Ramtferdrach hâldt dat ek posityf hanneljen yn om “de omstannichheden te befoarderjen dy't foar persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre, needsaaklik binne om harren kultuer yn stân te hâlden en ta ûntwikkeling te bringen en om de wêzentlike eleminten fan harren identiteit, [...] te bewarjen”, dêrûnder harren taal. Benammen oangeande numeryk lytsere minderheden fereasket dy ferplichting it aktyf befoarderjen en stimulearjen fan it brûken fan minderheidstalen en it realisearjen fan in algeheel fermidden dat geunstich is foar it brûken fan dy talen om foar te kommen dat se út it iepenbiere libben ferdwine. Assimilaasje kin in frijwillich yndividueel proses wêze, mar dat wurdt gauris foarôfgongen troch in perioade fan kulturele, sosjale of politike ûngelikensens tusken de mearderheids- en de minderheidsbefolking dy't der dêrnei ta laat dat persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre ynstimme mei assimilaasje.

25. Yn tsjinstelling ta assimilaasje wurdt yntegraasje as legitym doel sjoen dêr't sawol de mearderheids- as minderheidskultueren oan bydrage. Yn dy kontekst wurdt soks sjoen as in proses fan sosjale koheezje dat op respektfolle wize romte biedt oan ferskaat en dat tagelyk in posityf gefoel fan derby hearren foar alle leden fan de maatskippij befoarderet. It realisearjen fan gaadlike omstannichheden foar persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre om harren kultuer yn stân te hâlden en ta ûntwikkeling te bringen en om harren oanbelangjende identiteiten jilde te litten wurdt dêrom as essinsjeel foar in yntegrearre maatskippij beskôge.²⁹ As twarjochtingsproses fereasket yntegraasje erkenning en respekt fan beide kanten en kin it gauris liede ta feroarings binnen sawol de mearderheids- as de minderheidskultueren. Dat ymplisearret in iepen hâlding en de reeëns ta feroaring fan de kant fan de mearderheidsbefolking, om iepen te stean foar de ferriking dy't minderheidskultueren biede.

²⁸ Earste advys oangeande Noarwegen.

²⁹ Earste advys oangeande Bulgarije; earste advys oangeande Denemarken; tredde advys oangeande Finlân.

Diel III TAALRJochTEN EN GELIKENSENS

26. Op grûn fan kêst 3, lid 2, fan it Ramtferdrach, kinne de yn it Ferdrach beskreaune rjochten yndividueel likegoed as yn 'e mande mei oaren útoefene wurde. Hoewol't minderheidsrjochten ûnder it Ramtferdrach net as kollektive rjochten beskôge wurde, kenne guon fan dy rjochten, mei omfetsjend benammen taalrjochten, in kollektive diminsje. Omdat de term 'yn 'e mande mei oaren' ek leden fan oare minderheden of de mearderheidsbefolking omfetsje kin, hat it útoefenjen fan dy rjochten boppedat in ynterkulturele diminsje wêrtroch't in algemien klimaat fan gelikensens en tolerânsje yn 'e maatskippij (kêst 4 en 6) foarûndersteld wurdt. Dy spesifike sosjale diminsje fan taalrjochten, dy't útgiet fan de ymplemintaasje fan it begjinsel fan nondiskriminaasje en it befoarderjen fan werklike gelikensens, wurdt yn dit haadstik analysearre.

1. GELIKENSENS FOAR DE WET EN GELIKENSE BESKERMING TROCH DE WET, WERKLIKE GELIKENSENS OP ALLE GEBIETEN FAN IT LIBBEN

27. In protte fan de begjinsels dy't yn oare haadstikken fan dit Kommentaar oanstipt wurde, slane op de werklike ymplemintaasje fan de begjinsels fan gelikensens foar de wet, gelikense beskerming troch de wet en werklike gelikensens op alle gebieten fan it libben, lykas ferfette yn kêst 4 fan it Ramtferdrach. It Advyskomitee ropt alle steaten dy't partij binne by it Ramtferdrach derta op in dúdlik wetjouwingsramt fêst te stellen oangeande de beskerming fan nasjonale minderheden. Dat heart net allinnich it bewustwêzen te ferheegjen oer de belutsenens fan de oerheden by, en harren ferbûnens ta, it beskermjen en befoarderjen fan de rjochten fan persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre, mar it heart ek spesifike bepalings mei him mei te bringen dy't rjochte binne op it befoarderjen fan werklike gelikensens. Kêst 4.2 makket dúdlik dat it begjinsel fan gelikensens gjin identike behanneling en oanpak fan alle talen en situaasjes foarûnderstelt. Krekt oarsom: maatregels om gelikensens te befoarderjen moatte rjochte wêze op it spesifike ferlet fan de praters fan ferskate minderheidstalen. It is mooglik dat der aparte bepalings nedich binne foar de praters fan talen fan numeryk lytsere minderheden om de taal yn it iepenbiere libben op 'e nij oplibje te litten, wylst oare minderheidstalen dy't troch mear minsken praten wurde oare befoarderingsmetoaden fereaskje.

28. Steaten kinne alderhanne metoaden tapasse om gelikensens te befoarderjen en ta te sjen op de ymplemintaasje fan gelykheidswetjouwning, mei omfetsjend it yn it libben roppen fan spesifike antydiskriminaasjeinstânsjes, ombudspersoanen of oare spesjalisearre ynstellings. Persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre moatte tagong hawwe ta ynformaasje, sa mooglik yn harren eigen taal, oer harren rjochten, it wurk fan de antydiskriminaasjeinstellings en de rjochtsmiddels tsjin alle foarmen fan diskriminaasje dêr't se in berop op dwaan kinne, ek wêr't it yndirekte foarmen fan diskriminaasje en gefallen fan mearfâldige diskriminaasje oanbelanget.

29. Boppedat is it Advyskomitee fan betinken dat, om gelikense beskerming foar de wet te realisearjen, diskriminatoire behanneling ek wetlik strafber steld heart te wurden en bestraft heart te wurden yn alle steaten dy't partij binne by it Ramtferdrach. It strafjocht heart bepalings te befetsjen dy't it útdruklik mooglik meitsje dat rjochters by alle strafbere feiten diskriminatoire motivaasje op grûn fan taal, kultuer, etnisiteit of godstsjinst as ferswierjende omstannichheden yn oanmerking nimme.³⁰ Tewekker roppen fan haat en it oansetten ta foarmen fan fijannigens op grûn fan etnyske, kulturele, linguïstyske of godstsjinstige identiteit moat ek opnommen wurde yn strafjochtbepalings om derfoar te soargjen dat soksoarte fan strafbere feiten ôfdwaande bestraft wurde.

30. It Advyskomitee hat gauris fêststeld dat persoanen dy't ta kwetsbere groepen, lykas de Roma-mienskippen, hearre mei beskate foarmen fan foaroardiel en diskriminaasje konfrontearre wurde. Om te helpen by it bestriden fan soksoarte fan diskriminaasje, hearre spesifike maatregels foar it befoarderjen fan folsleine en werklike gelikensens foar persoanen dy't ta kwetsbere groepen hearre yn nauwe gearwurking mei fertsjintwurdigers fan de belutsen groepen ûntwikkele, ymplemintearre en regelmjittich kritysk folge te wurden.

³⁰ Sjoch ûnder oare it earste advys oangeande Albaanje.

Omdat behinderings foar it genietsjen fan folsleine en werklike gelikensens normaal sprutsen folle fierder geane as taal, nûget it Advyskomitee de oerheden derta út yngeand omtinken te jaan oan de fersprieding fan stereotypes, diskriminatoire behanneling en feitlike ûngelikensens fan persoanen dy't ta kwetsbere groepen hearre, lykas de Roma, yn alle gebieten fan it libben om te besykjen de maatskiplike hâlding yn relaasje ta soksoarte fan groepen te feroarjen. Ien fan de ynspannings op dat mêd kin bygelyks, wêr't dat fan tapassing is, it befoarderjen fan it brûken fan it Romany wêze.

31. Troch guon steaten dy't partij binne by it Ramtferdrach stelde taaleasken foar it krijen fan tagong ta in oerheidsrelaasjes, of yn guon gefallen sels it boargerskip, kinne foar persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre in ûnevenredige behering foarmje om gelikense kânsen te genietsjen en kinne dêrtroch in yndirekte diskriminatoire wurking hawwe. Der moatte ynspannings dien wurde om te ferwêzentlikjen dat soksoarte fan easken op net-diskriminearjende en transparante wize opsteld en ymplementearre wurde en dat se meganismen befetsje foar de periodike beoardieling en evaluaasje derfan, ûnder oare oangeande de gefolgen foar gelikense kânsen foar persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre. Yn dy kontekst is it Advyskomitee fan betinken dat makliker tagong ta heechwaardige taalkursussen foar de offisjele taal of talen foar persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre in nuttich ynstrumint wêze kin foar it weromkringen fan ûngelikensens en foar it befoarderjen fan mear werklike gelikensens.³¹

2. FERDRAACHSUMENS, YNTERKULTURELE DIALOCH EN NON-DISKRIMINAASJE

32. Kêst 6 fan it Ramtferdrach is fan tapassing op alle persoanen dy't wenje op it grûngebiet fan in steat dy't partij is by it Ramtferdrach. Dy bepaling is rjochte op maatskippijen yn harren gehiel en ropt op ta belied dat ferskaat wjerspegelet en befoarderet, barriêres fuortnimt en kontakten en gearwurking tusken persoanen út ûnderskate groepen oanmoediget, benammen op it mêd fan ûnderwiis, kultuer en de media. De ferplichting om tolerânsje en begryp fan wjerskanten te befoarderjen en alle foarmen fan diskriminaasje te bestriden stipt dêrom alle linguïstyske rjochten. Bygefolch, en oerienkomstich de algemiene geast fan twa- en meartaligens dy't yn it Ramtferdrach oantroffen wurde kin,³² is it wurk fan it Advyskomitee basearre op it erkennen en wurdearjen fan de foardielen fan meartaligens foar it befoarderjen fan tolerânsje en respekt foar ferskaat yn maatskippijen.

33. Taalbelied heart te ferwêzentlikjen dat alle talen dy't yn 'e maatskippij besteane yn it iepenbier te hearren en sichtber oanwêzich binne, sadat eltsenien him bewust is fan it meartalige karakter fan de maatskippij en himsels as yntegraal ûnderdiel fan de maatskippij werkent. Om respekt te kreëarjen foar minder brûkte talen, heart it taalbelied it brûken fan ûnderskate talen op iepenbiere lokaasjes, lykas lokale bestjoerssentrums, en yn 'e media te stimulearjen. Boppedat is it net allinnich foar praters fan minderheidstalen wichtich om mearderheidstalen te learen, mar ek oarsom. Neffens de begjinsels fan kêst 6 fan it Ramtferdrach heart in ynklusyf taalbelied rekken te hâlden mei it ferlet fan elts, mei omfetsjend dat fan persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre en dy't bûten harren tradisjonele fêstigingsgebieten wenje, ymmigranten en net-boargers.³³

2.1. Kultureel en linguïstysk ferskaat wjerspegelje

34. It Advyskomitee hat hieltyd wer kryptyk utere op situaasjes dêr't minderheidskultueren en -talen net as yntegraal ûnderdiel fan de gewoane maatskippij yn befoardere wurde, mar yn it plak dêrfan as "marzjinaal" ôfskildere wurde. Dat kin derta liede dat minderheidskultueren en -talen isolearre reitsje en dat persoanen dy't ta minderheden hearre assimilearre reitsje yn 'e mearderheidskultuer, dy't mooglik as mear 'avansearre' beskôge wurdt. It Advyskomitee befellet dêrom oan minderheidskultueren as yntegraal ûnderdiel fan de algemiene kulturele ûntwikkeling op te nimmen, mei genôch omtinken foar harren spesifike skaaimerken en positive bydrage oan de maatskippij.

³¹ Earste advys oangeande Letlân.

³² Sjoch Earste tematyske kommentaar oangeande ûnderwiis, diel 2.1.2.

³³ Sjoch bygelyks it tredde advys oangeande Eastenryk.

It Advyskomitee hat de oerheden der benammen ta opropen maatregels te treffen om it publike bewustwêzen fan de talen en kultueren fan persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre mei help fan lesprogramma's foar skoallen te ferbetterjen. Dat soe oeral op it grûngebiet fan de steat dy't partij is by it Ramtferdrach dien wurde moatte, yn stee fan allinnich mar op dy plakken dêr't minderheden fan âlds wenje. It Advyskomitee spoart de oerheden derta oan troch te gean mei de ûntwikkele bewustwurdingsynspannings mei help fan de media en yn skoallen om it kulturele en linguïstyske ferskaat fan maatskippijen te befoarderjen en te beklamjen.³⁴ Dat heart ûnder oare te bestean út it oplieden fan learkrêften en oerheidsfunksjonarissen, mei omfetsjend de plysje, troch ynter- en multykulturele en ek minskerjochtenrelatearre trenings en opliedings oan te bieden.³⁵

2.2. Underlinge relaasjes tusken de praters fan mearderheids- en minderheidstalen

35. It Advyskomitee makket him soargen oer de tanimmende spannings en ferdielens oangeande taalrelatearre kwestjes, dy't harren sels foardwaan kinne yn maatskippijen dy't yn it algemien kenmerke wurde troch freedsume relaasjes tusken persoanen dy't ta ûnderskate groepen hearre. It Advyskomitee fynt it benammen soarchlik as linguïstyske ferdieling foar politike doelen brûkt wurdt en as oarsaak presintearre wurdt fan splitsingen yn 'e maatskippij, en as yntolerânsje op grûn fan linguïstyske affiliaasje oanwakkere wurdt yn it politike diskoers. Soksoarte fan ûntwikkelings kinne goede relaasjes yn maatskippijen foar de doer fan tsientallen jierren skea dwaan.³⁶

36. Unfoldwaande kennis fan de offisjele taal of talen wurdt gauris oanfierd as rjochtfeardiging fan diskriminearjend(e) belied en maatregels, benammen op it mêd fan ûnderwiis. Yn dy kontekst hat it Advyskomitee rasjaal motivearre diskriminaasje en segregasje fan Roma feroardiele en opropen ta maatregels ta it befoarderjen fan gelikense tagong ta it learen fan Romany en fan de mearderheidstalen foar persoanen dy't ta de Roma-minderheid hearre. It Advyskomitee nûget de oerheden ek út ta in mear fleksibele oanpak oangeande persoanen dy't ta de Roma-minderheid hearre en gjin steatsboarger binne. Wêr't soks relevant is hearre de oerheden te oerwagen dy persoanen de kâns te bieden om te profitearjen fan maatregels, benammen op it mêd fan ûnderwiis, dy't nommen binne foar persoanen dy't ta de Roma-minderheid hearre en dy't boarger binne.³⁷

37. Der heart spesjaal omtinken jûn te wurden oan de linguïstyske behinderings oangeande de tagong ta tsjinsten foar persoanen dy't ta guon minderheden hearre. Yn guon gefallen kin dat delkomme op yndirekte diskriminaasje. Dat kin it gefal wêze foar numeryk lytse groepen praters fan talen mei offisjele status, foar nasjonale minderheden binnen it tapassingsgebiet fan it Ramtferdrach bûten harren tradisjonele fêstigingsgebieten, en foar praters fan talen sûnder wetlike beskerming.

38. It Advyskomitee is bliid oer troch de oerheden nommen maatregels rjochte op de yntegraasje fan bern fan migranten en flechtlingen yn skoallen, benammen it befoarderjen fan it learen fan de memmetaal en ynterkultureel ûnderwiis, en hat harren derta opropen dy maatregels te fersterkjen.³⁸ It Advyskomitee merkt op dat bern fan migranten, ûnder oare fanwegen taalbarriêres, harren foar swierrichheden mei de tagong ta ûnderwiis steld sjen kinne; dat laat gauris ta in oerfertsjintwurdiging op de legere nivo's fan it fuortset ûnderwiis en in ûnderfertsjintwurdiging op de hegere nivo's fan it fuortset en heger ûnderwiis. Om de tagong en werklike yntegraasje fan dy bern ta, en op, skoalle te ferbetterjen, binne der ekstra stypjende maatregels nedich, lykas yntinsive taallessen, byles en ynformaasje, en bewustwêzensferhegingsmaatregels foar húshâldings. It Advyskomitee is ek bliid oer de stipe fan migrantehúshâldings, en benammen fan froulju mei in migraasje-eftergrûn, troch it oanbieden fan kursussen yn 'e offisjele taal, kounselingsjinsten en ynformaasje.

³⁴ Tredde advys oangeande It Ongerslân.

³⁵ Earste advys oangeande Lychtenstein.

³⁶ Tredde advys oangeande Moldaavje; Tredde advys oangeande it Feriene Keninkryk; tredde advys oangeande de "eardere Joegoslavyske Republyk Masedoanje."

³⁷ Tredde advys oangeande Dútslân; tredde advys oangeande Itaalje. In soksoarte fan praktyk waard troch it Advyskomitee posityf ûntfongen yn syn tredde advizen oangeande Noarwegen en Eastenryk.

³⁸ Tredde advys oangeande Finlân.

39. It Advyskomitee murk ek op dat guon steaten yntegraasjekontrakten mei frjemdtalige migranten ynfierd hawwe. Sûnder foarby te gean oan it belang fan taal as helpmiddel foar yntegraasje, wol it Advyskomitee de klam derop lizze dat yntegraasje sawol de mearderheids- as de minderheidsmienskippen oanbelanget en net bûtenproporsjoneel ôfhingje mei fan de ynspannings dy't de migranten dogge.³⁹ Yn dat opsicht hat it Advyskomitee benammen krityk utere op it brûken fan sanksjes yn 'e kontekst fan yntegraasjekontrakten, lykas it koartsjen fan útkearings of it net ferlingjen fan ferbliuwsfergunnings en it driigjen mei útsetting, omdat it twang as ûngaadlike maatregel beskôget foar it befoarderjen fan yntegraasje.⁴⁰ Boppedat moatte alle stappen dy't ûndernommen wurde it yndividu by steat stelle syn of har folsleine linguïstyske repertoire te hâlden en te ûntwikkeljen, mei omfetsjend de memmetaal. It beskermjen en ûntwikkeljen fan de identiteit en kultuer fan in persoan, mei ynbegryp fan mearfâldige identiteitsaffiliaasje en meartalige repertoires, moat earbiedige en stipe wurde. Dat is net allinnich nedich fanwegen de grutte kognitive foardielen dêrfan foar de yndividuele persoan yn kwestje, mar it is ek in wichtige betingst foar in slagge yntegraasje fan de maatskippij.

³⁹ Tredde advys oangeande Lychtenstein.

⁴⁰ Tredde advys oangeande Eastenryk.

DIEL IV: TAALRJochTEN EN MEDIA

40. De media spylje in wichtige rol foar de linguïstyske rjochten fan nasjonale minderheden. It rjocht om ynformaasje en tinkbylden yn in minderheidstaal te ûntfangen en troch te jaan, lykas ferwurde yn kêst 9 fan it Ramtferdrach, is ôfhinklik fan werklike kânsen foar tagong ta de media. Boppedat is de mooglikheid ynformaasje te ûntfangen en troch te jaan yn in taal dy't men folslein begrypt en dêr't men folslein yn kommunisearje kin in betingst foar gelikense en werklike dielnimming oan it kulturele, sosjale en ekonomyske libben. Fierder moat de taal, om him op alle gebieten te ûntwikkeljen en de praters as allesomfetsjend kommunikaasjemiddel fan tsjinst te wêzen, yn it iepenbier oanwêzich wêze, sadwaande ek yn publike media. De oanwêzigens fan minderheidstalen yn publike media fersterket de sosjale koheezje fierder, omdat dat in algehiel ynklusyf belied rjochting minderheden wjerspegelet, op grûn fan erkenning en it oanmoedigjen fan selserkenning.

1. PUBLIKE MEDIA

41. Publike omroppen kinne it kulturele en it linguïstyske ferskaat binnen de maatskippij allinnich wjerspegelje as se de oanwêzigens garandearje fan genôch persoanen dy't ta minderheden en minderheidstalen hearre, mei ynbegryp fan numeryk lytsere nasjonale minderheden. Dat bringt mei him mei dat der stipe ferliend wurde moat oan de media en programma's foar, troch en oer nasjonale minderheden yn minderheids- en mearderheidstalen, lykas yn in twa- of meartalich format. Minderheidsbelangen en -tema's hearre ek yntegrearre te wurden yn reguliere útstjoerings yn stee se ta ynsidintele programma's te beheinen en de reguliere media hearre harren dwaande te hâlden mei in breder polityk debat dat fan belang is foar persoanen dy't ta minderheden hearre.⁴¹ Dêrfoar hearre aktyf sjoernalisten mei in minderheidseftergrûn foar reguliere mediaprogramma's wurven en behâlden te wurden en moat derop tasjoen wurde dat minderheden ek yn útstjoerrieden fertsjintwurdige binne. Om der wis fan te wêzen dat dy programma's de belangen en tema's fan minderheidsmienskippen ôfdwaande wjerspegelje hearre boppedat persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre diel te nimmen oan de ûntwikkeling fan útstjoerings yn 'e minderheidstaal. Der heart foar soarge te wurden dat der heechwaardige programma's yn 'e minderheidstalen makke wurde dy't oantreklik binne foar in breed publyk en dat se op gaadlike tiden útstjoerd wurde.⁴²

42. Omdat it útstjoeren yn minderheidstalen gauris ekstra ynspannings fereasket foar it oersetten en foar it ûntwikkeljen fan passende terminology, moat it budzjet dat oan soksoarte fan programma's tawiisd wurdt oanpast wurde.⁴³ De tagong fan minderheidsorganisaasjes en mediakanalen ta oerheidsjild moat makliker makke wurde troch te ferwêzentlikjen dat der útsûnderings op algemiene kritearia tapast wurde kinne, lykas it minimale distribúsje- of útstjoergebiet, of troch spesifike betingsten foar dielnimming oan oanbestegings.⁴⁴ Der heart spesjaal omtinken jûn te wurden oan it ferlet fan numeryk lytsere minderheden of bysûnder kwetsbere groepen lykas Roma-mienskippen dy't meastentiids tige beheind tagong ta media yn harren eigen taal hawwe en de gefolgen ûnderfûne fan it tekoart oan kwalifisearre sjoernalisten dy't derfoar oplat binne om yn in minderheidstaal te wurkjen. Wannear't de media in sintrale rol spylje yn in rinnend proses foar linguïstysk weroplibjen, is dêr krêftige stipe fan de oerheid foar nedich. De oerheden hearre mear middels te jaan oan organisaasjes of mediakanalen dy't dy minderheden fertsjintwurdigje om harren identiteit, taal, histoarje en kultuer ûnder oandacht te bringen by de mearderheid.

43. It Advyskomitee merkt op dat in stikmannich lannen grutte kwota fêststeld hat foar it útstjoeren yn 'e offisjele taal of talen. Sûnder ôfbrek te dwaan oan de legitimiteit fan it doel de offisjele taal of talen te befoarderjen, hat it Advyskomitee yn syn befinings oanhâldend ûnderstreke dat der spesjale bepalings ynsteld hearre te wurden om te ferwêzentlikjen dat de linguïstyske rjochten fan persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre garandearre wurde, bygelyks troch de fleksibele ymplementaasje fan soksoarte fan kwota en/of troch regio's dêr't minderheidsmienskippen foar in grut part wenje út te sûnderjen.⁴⁵

⁴¹ Tredde advys oangeande Kroaasje.

⁴² Twadde advys oangeande Roemeenje.

⁴³ Tredde advys oangeande It Ongerslân.

⁴⁴ Tredde advys oangeande de Russyske Federaasje en Tredde advys oangeande Eastenryk.

⁴⁵ Twadde advys oangeande Oekraïne.

It ynstellen fan taalkwota mei nea anneks gean mei regels foar de ynhâld en moat de frijheid fan de media folslein earbiedigje. By it tawizen fan oerheidsjild oan media yn minderheidstalen heart rekken hâlden te wurden mei de kosten fan oersettings of ûndertitels om oan dy kwota foldwaan te kinnen.

44. It is boppedat wichtich om op te merken dat kêst 6 fan it Ramtferdrach eksplisyt ta hanneljen op mediagebiet opropt om tolerânsje en ynterkulturele dialooch yn 'e maatskippij en sosjale koheezje te befoarderjen. It Advyskomitee hat hieltyd wer de wichtige rol fan de media ûnderstreke by it befoarderjen fan tolerânsje en respekt foar ferskaat en hat media bekritisearre foar it oansetten ta ynteretnyske fijannigens troch fertekene ferslachjouwing.⁴⁶ It is wichtich der yn dizze kontekst op ta te sjen dat der regeljouwingsynstânsjes ynsteld wurde om etyske sjoernalistyk te befoarderjen, ûnder oare troch doelfêste opliedings- en bewustwêzensferhegingsaktiviteiten, dat der yn dy ynstânsjes ek fertsjintwurdigers fan minderheden sitting hawwe en dat dy ynstânsjes regelmjittich mei minderheidsmienskippen oerlizze.

2. PRIVATE MEDIA

45. It Advyskomitee wurdearret de grutte rol dy't private en mienskiipsmedia spylje foar it realisearjen fan linguïstyske rjochten fan persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre en hat oanjûn bliid te wêzen mei de bydrage dy't de private media levere hawwe oan yntegraasje en de algemiene wurdearring fan kultureel ferskaat yn 'e maatskippij.⁴⁷ Sjoen it konkurrinsjefermogen fan de private mediasektor hearre de oerheden nei te tinken oer it yn it libben roppen fan stimulearringsmaatregels foar private en mienskiipsmedia-oanbieders, bygelyks troch it finansierjen en tawizen fan frekwinsjes om de tagong ta en oanwêzigens yn 'e media benammen fan numeryk lytsere minderheden en harren talen te fergrutsjen. Der heart yn dat opsicht spesjaal omtinken jûn te wurden oan it spesifike ferlet fan plattelângebieten en gebieten yn in efterôfhoeke dêr't persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre fan âlds of foar in grut part wenje.

46. Wat de tapassing fan kwota foar offisjele talen yn 'e private mediasektor oanbelanget, is it Advyskomitee fan betinken dat der benammen omtinken oan jûn wurde moat dat derfoar soarge wurdt dat private inisjativen net boppemjittich beheind wurde en dat taalkwota it oprjochtsjen of fuortsetten fan media yn minderheidstalen net behinderje.⁴⁸ It Advyskomitee is fan betinken dat it oan de private mediasektor oplizzen fan in kwotum fan 75% foar de offisjele taal net te ferienigjen is mei kêst 9.3 fan it Ramtferdrach.⁴⁹ Negative gefolgen dêr't kanalen foar minderheidstalen harren foar steld sjen kinne, binne mooglik ûnder oare beheining fan de útstjoertiid, ferhege kosten fanwegen de needsaak fan oersettings of ûndertitels yn 'e offisjele taal, en sels, yn guon gefallen, boetes foar it skeinen fan wetsfoarskriften binnen dat ramt.

3. PRINTE MEDIA

47. Dêr't kêst 9.3 benammen in negative ferplichting befettet om de oprjochting en it brûken fan printe media *net te behinderjen*, hat it Advyskomitee yn in stikmannich lânspezifike advizen it bysûndere belang derfan foar persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre ûnderstreke.⁵⁰ Printe útjeften yn minderheidstalen fungearje as in wichtich en tradisjoneel middel om ynformaasje en nijs te ûntfangen, benammen foar de âldere leden fan de minderheidsmienskippen yn kwestje en boppedat binne se fan grutte symboalyske en 'emblematiske' wearde foar de mienskip as gehiel, omdat se it bestean fan de taal yn it iepenbiere domein befêstigje. Dêrnjonken hat it Advyskomitee hieltyd wer opmurken dat minderheidsmienskippen de printe media yn harren minderheidstaal as in wichtich middel sjogge om harren spesifike kultuer en taal binnen de gewoane maatskippij yn stân te hâlden en ta ûntwikkeling te bringen.

⁴⁶ Sjoch bygelyks it tredde advys oangeande Oekraïne; tredde advys oangeande de Russyske Federaasje.

⁴⁷ Sjoch bygelyks it Tredde advys oangeande Eastenryk.

⁴⁸ Tredde advys oangeande Moldaavje.

⁴⁹ Twadde advys oangeande Oekraïne.

⁵⁰ Sjoch bygelyks it tredde advys oangeande Finlân.

It Advyskomitee hat dêrom de klam derop lein dat it needsaaklik is dat de stipe foar soksoarte fan útjeften folhâlden wurdt. Dy útjeften binne fanwegen harren lytse omfang gauris út kommersjeel eachpunt wei net libbensfetber, mar binne fan grut belang foar de minderheidsmienskippen en kinne net troch moderne, elektroanyske media ferfongen wurde. It Advyskomitee hat de steaten derta oproppen te ferwêzentlikjen dat harren algemiene regels oangeande subsydzjes foar de parse, dy't gauris betingsten befetsje lykas in minimumoplaach of distribúsje yn 'e hiele steat, net tapast hearre te wurden op media yn minderheidstalen dêr't it nei alle gedachten net wierskynlik is dat se oan dy betingsten foldwaan sille.⁵¹ Wannear't der subsydzjes en stipe foar printe media yn minderheidstalen jûn wurde, hearre dy neffens dúdlike en transparante prosedueres en mei folsleine earbiediging fan de frijheid fan mieningsutering tawiisd te wurden.

4. TECHNOLOGYSKE FOARÚTGONG YN 'E MEDIA EN DE ÚTWURKINGS OP MINDERHEDEN

48. Lykas it oanbod oan programma's yn in minderheidstaal yn 'e private mediasektor nimt ek it oanbod oan publikaasjes yn minderheidstalen op ynternet stadichoan ta. Elektroanyske media spylje gauris in wichtige rol yn 'e fersprieding fan ynformaasje yn minderheidstalen. Hoewol't se de tradisjonele printe media net ferfange, moat der wol rekken mei hâlden wurde by it takennen fan stipe foar de produksje fan media yn minderheidstalen. In wichtich oandachtspunt dêrby is dat der ferlet is oan profesjonele en finansjele stipe foar it ûnderhâld fan thússiden en oan mear trening fan sjoernalisten dy't foar elektroanyske media yn minderheidstalen wurkje.⁵²

49. Technyske en technologyske ûntwikkelings op mediagebiet, mei omfetsjend sosjale media, biede kânsen, mar kinne ek obstakels wurde foar de tagong ta media yn minderheidstalen, ôfhinklik fan hoe't dy feroarings yntrodusearre wurde en hoe't se troch de ynteressearre groepen ûntfongen wurde. Der moat rekken hâlden wurde mei spesjaal ferlet, spesjale belangen en ynteresses fan minderheidsmienskippen, bygelyks as in frekwinsje feroaret.⁵³ Der is allinnich in beheind tal frekwinsjes foar terrestryske útstjoerings beskikber, mar it tal útstjoerkanalen kin troch digitalisaasje fermannichfâldige wurde. It is lykwols fan essinsjeel belang dat foarútgong op it mêd fan it digitalisearjen fan de media persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre net beheind yn harren fermogen om media yn harren talen te ûntfangen. De yntroduksje fan nije technologyen kin it ek makliker meitsje yn oare lannen (faak buorlannen) produsearre programma's yn 'e talen fan minderheden te ûntfangen, lykas stimulearre wurdt troch kêst 17 fan it Ramtferdrach. Dat heart lykwols net as ferfanging beskôge te wurden fan lokaal produsearre programma's dy't normaal sprutsen better foldogge oan it ferlet, de belangen en ynteresses fan minderheidsmienskippen.⁵⁴

5. FILM-/MUZYKYNDUSTRY EN MINDERHEIDSTALEN

50. Yn it eigen lân produsearre films of muzyk yn minderheidstalen kinne ek in wichtige rol spylje by it befoarderjen fan it prestiizje en de oanwêzigens fan de minderheidstaal yn it iepenbiere libben en wurde yn gelikense mjitte beskerme troch de bepalingen fan kêst 9 fan it Ramtferdrach. It Advyskomitee stelde bygelyks dat oerheden gjin oermjittige easken stelle meie wat it neisyngroanisearjen of ûndertiteljen yn 'e offisjele taal oanbelanget, omdat dy de produksje en fertoaning fan films yn minderheidstalen disproportjoneel behinderje kinne soene.⁵⁵

⁵¹ Sjoch bygelyks it Tredde advys oangeande Eastenryk; tredde advys oangeande Finlân.

⁵² Tredde advys oangeande Syprus.

⁵³ Tredde advys oangeande de Slowaakske Republyk.

⁵⁴ Tredde advys oangeande Dútslân; tredde advys oangeande Moldaavje.

⁵⁵ Twadde advys oangeande Oekraïne.

DIEL V: IT BRÛKEN FAN MINDERHEIDSTALEN YN IT IEPENBIER EN PRIVEE**1. IT BRÛKEN FAN MINDERHEIDSTALEN YN IT IEPENBIER, YN IT BESTJOER EN YN IT JUSTISJELE STELSEL**

51. Taalrjochten binne allinnich efektyf as se yn it iepenbier útoefenje wurde kinne. Kêst 10 fan it Ramtferdrach befettet de wichtichste begjinsels oangeande it rjocht minderheidstalen mûnling en skriftlik, yn it priveelibben en yn it iepenbier, mei omfetsjend, ûnder guon betingsten, yn relaasjes mei bestjoerlike ynstânsjes te brûken. Sjoen it belang fan dat rjocht is it essinsjeel dat alle beslissings dy't ferbân hâlde mei taalbelied en it útoefenjen fan taalrjochten yn nau oerlis mei fertsjintwurdigers fan minderheden ta stân komme. Sa kin derfoar soarge wurde dat der werklik op krekte wize rekken hâlden wurdt mei de belangen fan persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre.

1.1. Offisjele taalwetten of 'steatstaalwetten'

52. It rjocht om de eigen taal yn it priveelibben en yn it iepenbier, mûnling en skriftlik, frij en sûnder bemuoienis te brûken, wurdt sjoen as ien fan de wichtichste middels om linguïstyske identiteit jilde te litten en te beskermjen. Hoewol't bemuoienis yn it rjocht in minderheidstaal te brûken nea tastien is, beheind kêst 10, lid 1, steatsbemuoienis yn it brûken fan in minderheidstaal yn it iepenbier, lykas op iepenbiere plakken en yn 'e oanwêzigens fan oaren. Wetjouwing oangeande taal mei it útslutend brûken fan talen allinnich beheine yn gefallen dêr't de aktiviteiten fan private ûndernimmings, organisaasjes of ynstellings fan ynfloed binne op in legitym iepenbier belang, lykas de iepenbiere feiligens, folkssûnens, beskerming fan de rjochten fan konsuminten en wurknimmers, of feiligens op it wurkplak. De needsaak en proporsjonaliteit fan soksoarte fan maatregels moat fan gefal ta gefal fêststeld wurde, wêrby't hyltyd rekken hâlden wurde moat mei de rjochten en belangen fan de belutsen persoanen. It konsept fan legitym iepenbier belang moat dêrom ing ynterpretearre wurde. In foarbyld dêrfan is dat by konsuminterjochten sûnens- en feiligensimplikaasjes (bygelyks oangeande medisinen) prevaleardje moatte boppe it feit dat de mearderheid fan de konsuminten de foarkar jout oan de offisjele taal.

53. Steaten kinne wetten oannimme dy't rjochte binne op it fersterkjen en beskermjen fan de offisjele taal of talen.⁵⁶ Dat legitieme doel moat lykwols berikt wurde op in wize dy't oanslút by de yn kêst 10 en 11 en oare relevante bepalings fan it Ramtferdrach beskreaune rjochten en de algemiene geast derfan dat tolerânsje en begryp fan wjerskanten binnen de maatskippij oanmoedige wurde moatte. Sjoen it útdruklike yn kêst 10, lid 1, beskreaune rjocht fan persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre om harren taal frij en sûnder bemuoienis te brûken, meie steatswetten oangeande taal benammen gjin ynbrek foarmje op de priveesfear fan in persoan. Op it befoarderjen fan offisjele talen rjochte maatregels moatte sa ymplementearre wurde dat de identiteit en it linguïstyske ferlet fan persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre earbiedige wurde. Oerheden moatte in foechsum lykwicht neistrjibje tusken it beskermjen fan de offisjele taal of talen en de linguïstyske rjochten fan persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre. Yn dat opsicht binne promoasje- en op stimulearringsmaatregels basearre maatregels in folle effektiverre oanpak foar it fersterkjen fan de kennis en it brûken fan de offisjele taal of talen troch alle leden fan de befolking as hokfoar foarm fan twang dan ek.

54. Guon steaten hawwe strafmaatregels lykas it oplizzen fan boetes of it ynlûken fan beropsfergunnings ynsteld en fiere dy ek út om it brûken fan de offisjele taal ôf te dwingen.⁵⁷ It Advyskomitee is fan betinken dat sanksjes fan hokfoar aard ek foar it net neilibjen fan de bepalings fan steatstaalwetten sekuer it begjinsel fan proporsjonaliteit en it bestean fan in dúdlik oantoand, legitym en swierder wagend iepenbier belang earbiedige moatte. Yn dat opsicht hat it Advyskomitee him op it stânpunt steld dat suver de wetlike mooglikheid om boetes op te lizzen oan rjochtspeersoanen of selsstannige natuerlike persoanen fanwegen it feit dat se harren minderheidstaal yn 'e priveesfear brûke, net te ferienigjen is mei de bepalings fan it Ramtferdrach.

⁵⁶ Yn in stikmannich lannen wurdt de offisjele taal (lykas bedoeld yn kêst 14, lid 3, fan it Ramtferdrach en it Taljochtsjend Rapport) oantsjuten as 'steatstaal', wat in wichtige steatsidentifikaasjefunksje fan taal ynhâldt.

⁵⁷ Tredde advys oangeande de Slowaakske Republyk; earste en twadde advys oangeande Estlân.

It ynstellen fan taalynspeksjesystemen yn 'e private sektor is likemin te ferienigjen mei it Ramtferdrach, omdat dy in disproportjonele bemuoienis yn 'e priveesfeer fan it yndividu betsjutte kinne.⁵⁸

1.2. It brûken fan minderheidstalen yn relaasjes mei bestjoerlike ynstânsjes yn gebieten dy't fan âlds of foar in grut part bewenne wurde troch persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre

55. Kêst 10, lid 2, ferwiist nei de betingsten dy't it mooglik meitsje minderheidstalen te brûken yn relaasjes mei bestjoerlike ynstânsjes. Dat brûken docht gjin ôfbrek oan de offisjele taal of talen. Hoewol't steaten oer in diskresjonêr foech beskikke oangeande it identifisearjen fan gebieten dêr't minderheden "foar in grut part" wenje, hawwe se de plicht dúdlike kritearia te jaan foar wat in "foldwaande grut oantal" is.⁵⁹ It mei net allinnich oan de lokale ynstânsjes oerlitten wurde te kedizen oer de mooglikheid minderheidstalen te brûken by ynteraksjes mei it bestjoer yn alle gebieten dêr't oan de troch kêst 10, lid 2, fan it Ramtferdrach stelde kritearia foldien wurdt. It is dêrom wichtich dat dúdlike en transparante prosedueres opsteld wurde oer hoe't en wannear't it brûken fan minderheidstalen ynsteld wurdt, mei ynbegryp fan skriftlik gebrûk, om te ferwêzentlikjen dat it rjocht op gelikense wize útoefene wurde kin.

56. Omdat de rjochten fan kêst 10, lid 2, ôfhinklik binne fan ien fan de twa haadkritearia (foar in grut part *of* fan âlds bewenne gebiet), binne se ek fan tapassing op gebieten dêr't allinnich in betreklik lyts persintaazje persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre wennet, op betingst dat persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre *fan âlds* de gebieten yn kwestje bewenje, dat der in fersyk dien wurdt troch dy persoanen, en dat sa'n fersyk yn in werklik ferlet foarsjocht. Steaten hearre de fraach soarchfâldich te bestudearjen en hearre it besteande ferlet te beoardieljen yn de geografysk gebieten dy't foar in grut part of fan âlds bewenne wurde troch persoanen dy't ta minderheden hearre, rekken hâldend mei de spesifike lokale situaasje.⁶⁰ 'Ferlet' ymplisearret yn dy kontekst net it ûnfermogen fan persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre de offisjele taal te praten en harren dêrút folgjende ôfhinklikens fan tsjinsten yn harren minderheidstaal. In bedriging fan de funksjonaliteit fan de minderheidstaal as kommunikaasjemiddels yn in beskate regio is genôch om út te gean fan in 'ferlet' lykas bedoeld yn kêst 10, lid 2, fan it Ramtferdrach.⁶¹ Der moatte beskermingsregelingen ynsteld wurde om tsjinsten yn 'e minderheidstaal yn stân te hâlden, sels as dy taal net breed brûkt wurdt, omdat dy oars út de iepenbiere sfear ferdwine kinne soe. Boppedat hearre steaten beslissings oer it bestean fan genôch fraach net te basearjen op diskusjes dy't hâlden binne yn organen dêr't persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre net werklik fertsjintwurdige wurde.⁶²

57. Numerike drompels meie gjin ûnterjochte obstakel foarmje foar it offisjele brûken fan guon minderheidstalen yn gebieten dy't fan âlds of foar in grut part bewenne wurde troch persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre. Benammen in eask dat de minderheidsgroep op syn minst de helte fan de befolking fan in distrikt útmeitsje moat om it brûken fan de minderheidstaal ta te stean yn kontakten mei lokale bestjoerlike ynstânsjes, is net te ferienigjen mei it Ramtferdrach.⁶³ Dêr't der drompels besteane, meie dy net fêst tapast wurde en moat der fleksibel en mei soarch hannele wurde.⁶⁴ De fleksibiliteit dy't guon lokale amtners toand hawwe by it tapassen fan ûnferweechlike wetsfoarskriften oangeande it brûken fan minderheidstalen wêr't, yn 'e praktyk, kommunikaasje en korrespondinsje yn minderheidstalen noch hieltyd akseptearre wurde, hoewol't de skriftlike antwurden yn 'e offisjele taal opsteld wurde, is troch it Advyskomitee posityf ûntfongen.⁶⁵

⁵⁸ Earste advys oangeande Letlân.

⁵⁹ Earste advys oangeande Armeenje.

⁶⁰ Earste advys oangeande Bulgarije.

⁶¹ Earste advys oangeande Nederlân.

⁶² Earste advys oangeande Itaalje.

⁶³ Twadde advys oangeande Bosnië en Hertsegovina.

⁶⁴ Sjoch it Tredde advys oangeande de Slowaakske Republyk; oangeande in drompel fan 20%.

⁶⁵ Tredde advys oangeande Estlân.

Yn it algemien ropt it Advyskomitee steaten derta op soarchfâldich nei te tinken oer it opstellen fan drompels foar it fêststellen oft gebieten foar in grut part troch persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre bewenne wurde en is it Advyskomitee bliid mei troch de oerheden troffen maatregels foar it ferleegjen fan dy drompels wêr't dat fan tapassing is.

58. It Advyskomitee ropt op ta maksimale ymplementaasje fan de mooglikheden dy't de wet biedt om it brûken fan minderheidstalen ta te stean yn kontakten mei bestjoerlike ynstânsjes op lokaal nivo en yn it ûnderwiis. Oerheden hearre soksoarte fan maatregels te stypjen en aktyf te stimulearjen troch in fermidden te realisearjen dat geunstich is foar it brûken fan minderheidstalen, ûnder oare troch de tawizing fan de nedige finansjele en personele middels.⁶⁶ Yn dy kontekst wurde oerheden der ek ta oproppen soarchfâldich nei te tinken oer de situaasje fan dy nasjonale minderheden en taalmienskippen wêrfan't de leden foar in grut part bûten de gebieten wenje dêr't se fan âlds wenne hawwe (faak yn haadstêden). It Advyskomitee hat yn dat opsicht werhelle dat oan de betingsten fan kêst 10, lid 2, foldien wurdt salang't der fraach is en persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre foar in grut part yn it gebiet yn kwestje wenje.⁶⁷

1.3. Rjocht op ynformaasje yn strafprosedueres

59. Op grûn fan kêst 10, lid 3, fan it Ramtferdrach hawwe alle persoanen dy't ta in nasjonale minderheid hearre it rjocht om fuortendaliks, yn in taal dy't er ferstiet, op de hichte te steld te wurden fan de redens foar syn arrestaasje en fan de aard en de reden fan in tsjin him ynbrochte beskuldiging. Dy rjochten wurde ek garandearre troch kêst 5 en 6 fan it Europeesk Ferdrach foar de Rjochten fan de Minske. It Advyskomitee hat lykwols hieltyd wer opmurken dat, hoewol't der ôfdwaande wetsfoarskriften bestean kinne, dat rjocht fanwegen ûntarikkende jildmiddels en/of in tekoart oan kwalifisearre tolken faak net stelselmjittich ymplementearre wurdt. Dat jildt benammen foar de talen fan numeryk lytsere minderheden. It Advyskomitee hat de oerheden der oanhâldend ta oanmoedige alle needsaaklike maatregels te nimmen om te ferwêzentlikjen dat de rjochten fan minderheidstalen yn it justisjele stelsel folslein garandearre wurde, ûnder oare oangeande de ûndersyksfaze en de faze foarôfgeande oan it proses.⁶⁸ Boppedat is it Advyskomitee bliid mei de garânsje fan it rjocht op fertolking nei in minderheidstaal, net allinnich yn 'e kontekst fan in strafjochtlike prosedure, mar ek yn dy fan sivile en bestjoersrjochtlike prosedures.⁶⁹

1.4. Alfabet fan minderheidstalen

60. Kêst 10 giet net ôfsûnderlik fan it rjocht om in minderheidstaal te brûken yn op de kwestje fan de kar fan in alfabet. It Advyskomitee beskôget it alfabet as in yntegraal ûnderdiel fan taal en stiet der dêrom op oan gjin ûnderskied tusken de twa konsepten te meitsjen en gjin aparte regels op te stellen. Boppedat stelt it Advyskomitee him op it stânpunt dat dêr't it brûken fan in taal gjin ferbân hâldt mei relaasjes mei oerheidsynstânsjes, de kar fan it alfabet yn 'e regel oerlitten heart te wurden oan de yndividuen yn kwestje en net ûnderwurpen wurde moat oan noarmative beheiningen.⁷⁰

2. UTERINGS FAN MINDERHEIDSTALEN: PERSOANSNAMMEN, PLAKNAMMEN EN TOPOGRAFYSKE OANTSJUTTINGS

2.1. Persoansnammen en slachtenammen

61. It rjocht fan eltsenien om syn of har persoansnammen yn in minderheidstaal te brûken en dy offisjeel erkenne te litten is in linguïstysk kearnrjocht, dat nau oan persoanlike identiteit en waardigens relatearre is, en dêr is troch it Advyskomitee yn in stikmannich lânspezifike advizen de klam op lein.⁷¹

⁶⁶ Tredde advys oangeande Sloveenje; twadde advys oangeande Switserlân.

⁶⁷ Tredde advys oangeande Finlân; earste advys oangeande Noarwegen.

⁶⁸ Earste advys oangeande Tsjechië.

⁶⁹ Earste advys oangeande Georgië; twadde advys oangeande Roemeenje.

⁷⁰ Twadde en tredde advys oangeande de Russyske Federaasje.

⁷¹ Sjoch bygelyks it twadde advys oangeande Litouwen; tredde advys oangeande Finlân.

Steaten dy't partij binne by it Ramtferdrach moatte derfoar soargje dat yndividuen frij binne fan beheiningen of druk oangeande it brûken en de erkenning fan harren nammen yn harren eigen taal. Dat betsjut dat relevante amtners, lykas de amtners dy't bertesertifikaten ôfjouwe, harren bewust wêze moatte fan harren ferplichtings. Wylst de bepaling sa ferwurde is dat steaten dy't partij binne by it Ramtferdrach dy yn it ljocht fan harren eigen spesifike omstannichheden en rjochtsstelsel tapasse kinne, heart der in dúdlik wetjouwingsramt oerienkomstich ynternasjonale noarmen te bestean en op gelikense wize ymplementearre te wurden.

62. Yn gefallen dêr't persoanen derta ferplichtet binne harren namme te wizigjen of it brûken derfan te staken fereasket kêst 11 fan it Ramtferdrach dat it mooglik heart te wêzen de oarspronklike foarm fan de namme oan paspoarten, identiteitsdokuminten of bertesertifikaten ta te foegjen. Registraasje heart te barren op fersyk fan de belutsen persoan of syn/har âlden.⁷² De eask dat dêrfan dokumintêr bewiis oerlein wurde moat, heart yn 'e praktyk it rjocht om de oarspronklike foarm fan de nammen oan identiteitsdokuminten tafoegje te litten net boppemjittich te beheinen, noch meie de kosten ûnfoech wêze.⁷³ Oerheden meie, neffens kêst 11, easkje dat persoanlike identiteitsdokuminten in fonetyske transkripsje fan de persoansnamme yn it offisjele alfabet befetsje, as dy frjemde tekens befettet. De transkripsje heart lykwols sa sekuer mooglik te wêzen en heart net loskeppele te wurden fan de essinsjele eleminten fan de minderheidstaal, lykas it alfabet en de grammatika fan dy taal. Boppedat ferwachtet it Advyskomitee dat it rjocht op offisjele erkenning fan nammen yn minderheidstalen altiten folslein earbiedige wurdt.⁷⁴ Nije technologyen meitsje it brûken fan diakrityske tekens en alfabetten fan nasjonale minderheden mooglik. Steaten wurde der dêrom ta oanmoedige gebrûk te meitsjen fan alle beskikbere technyske mooglikheden om folsleine en werklike garânsjes te bieden foar de rjochten dêr't kêst 11 fan it Ramtferdrach yn foarsjocht.⁷⁵

63. Der kinne harren swierrichheden foardwaan as taaltradysjes mei-inoar botse, bygelyks by it bepalen fan efterheaksels foar de nammen fan troude froulju, wat ek gefolgen hawwe kin foar de nammen fan bern. It Advyskomitee is bliid mei wetjouwning dy't it mooglik makket efternammen yn registers yn te fieren sûnder it froulike efterheaksel dat guon Slavyske taalregels fereaskje, en ek mei wetjouwning dy't in Slavysk efterheaksel mooglik makket yn lannen dy't dat brûken gewoanwei net kenne, wêrby't de regel foar it op basis fan slachte ferbûgjen fan nammen folge wurdt.⁷⁶

2.2. Foar it publyk sichtbere ynformaasje fan partikuliere aard

64. Bepalings dy't it brûken fan in minderheidstaal (allinnich of as oanfolling op de offisjele taal) yn advertinsjes en oankundigings, tekens en buorden en oare foar it publyk sichtbere ynformaasje fan partikuliere aard boppemjittich beheine, binne net te ferienigjen mei kêst 11, lid 2, fan it Ramtferdrach. Yn dat ferbân wiist it Advyskomitee derop dat de utering “fan partikuliere aard” yn kêst 11 fan it Ramtferdrach nei alle net offisjele manifestaasjes fan in minderheidstaal ferwiist, mei omfetsjend bygelyks buorden, posters of advertinsjes. It Advyskomitee is ek bliid mei maatregels om it profyl fan minderheidstalen en de skiednis fan minderheden op lânkaarten nei foarren te bringen.⁷⁷

2.3. Iepenbiere tekens en buorden

65. Yn kêst 11, lid 3, fan it Ramtferdrach wurdt steld dat dernei stribbe wurde moat topografyske oantsjuttingen ek yn minderheidstalen oan te jaan yn gebieten dy't fan âlds “foar in grut part bewenne wurde troch persoanen dy't ta in nasjonale minderheid hearre”. Dy betingsten binne dêrom stranger as de betingsten fan kêst 10, lid 2, omdat de bewenning fan âlds likegoed as foar in grut part wêze moat. Lykas yn kêst 10, lid 2, is der gjin minimumpersintaazje fêststeld foar it lêste aspekt.

⁷² Earste advys oangeande Litouwen; earste advys oangeande Oekraïne.

⁷³ Earste advys oangeande Letlân.

⁷⁴ Earste advys oangeande Azerbeidzjan; sjoch yn dy kontekst ek de útspraak fan de FN-Minskerjochten yn 'e saak *Raihan fs. Letlân*, dêr't de Kommissje fan betinken wie dat it omsetten fan in persoansnamme oerienkomstich de Letske grammatikale regels in ynbrek foarme op it IFBPR.

⁷⁵ Tredde advys oangeande Finlân; twadde advys oangeande Poalen.

⁷⁶ Earste advys oangeande Tsjechië; tredde advys oangeande Dútslân.

⁷⁷ Tredde advys oangeande Dútslân.

Transparante prosedueres, dy't dúdlike kritearia ynhâlde fan wat 'foar in grut part' is, moatte opsteld wurde troch steaten dy't partij binne by it Ramtferdrach, bygelyks yn 'e foarm fan in drompel. Hoewol't steaten in beskaat beslissingsfoech hawwe by it fêststellen fan de drompel, mei dy net sa útoefene wurde dat it in disproportjoneel behindering foarmet foar guon minderheidstalen. It Advyskomitee is bygelyks ta it stânpunt kommen dat it twiveleftich is oft de eask fan in absolute of relative mearderheid yn stêdlike, gemeentlike of lokale mienskippen te ferienigjen is mei kêst 11 fan it Ramtferdrach.⁷⁸ De relatyf fleksibele bewurdings fan dy bepaling komme fuort út de winsk om op krekte wize rekken hâlde te kinnen mei de spesifike omstannichheden dy't harren foardogge yn 'e ûnderskate steaten dy't partij binne by it Ramtferdrach. Boppedat hâldt kêst 11, lid 3, dêr't dat fan tapassing is, ek rekken mei besteande oerienkomsten mei oare steaten sûnder lykwols in ferplichting foar steaten yn te stellen om soksoarte fan oerienkomsten oan te gean.⁷⁹

66. It Advyskomitee is altiten bliid mei it ferleegjen fan drompels. Omdat kêst 11, lid 3, fan it Ramtferdrach nei gebieten ferwiist dy't "fan âlds" foar in grut part bewenne wurde troch persoanen dy't ta in nasjonale minderheid hearre, moat der ek sjoen wurde nei de demografyske struktuer fan it gebiet yn kwestje foar de doer fan in beskaat tiidrek om der wis fan te wêzen dat mear resinte assimilaasjetendinzen it behâld fan de minderheidstaal net tsjinwurkje.⁸⁰ Dêrom hearre oerheden wetjouwing fleksibel te ynterpretearjen en ta te passen sûnder harren te krekt op de drompeleask te fertrouwen.

67. Kêst 11, lid 3, fan it Ramtferdrach fereasket in dúdlike, ûndûbelsinnige wetlike basis foar it brûken fan tekens en buorden yn minderheidstalen. It is net genôch as dat yn 'e praktyk tastien wurdt, mar net troch de wet stipe wurdt.⁸¹ Ferkearsfeiligens of it brûken fan ûnderskate alfabetten meie net as argumint tsjin twatalige hânwizers brûkt wurde.⁸² It is krekt sa dat twataligens op hânwizers befoardere wurde moatte soe, omdat dat de boadskip oerbringt dat ûnderskate befolkingsgroepen harmonieus in beskaat gebiet diele.⁸³

⁷⁸ Earste advys oangeande Bosnië en Hertsegovina; twadde advys oangeande Poalen.

⁷⁹ Sjoch it Ramtferdrach oangeande de beskerming fan nasjonale minderheden en *Explanatory Report* (Taljochtsjend ferslach), H(1995)010, febrewaris 1995, punt 70.

⁸⁰ Tredde advys oangeande Eastenryk.

⁸¹ Earste advys oangeande Georgië.

⁸² Earste advys oangeande Denemarken.

⁸³ Tredde advys oangeande Itaalje.

DIEL VI: TAALRJOCHTEN EN UNDERWIIS

1. Tagong ta ûnderwiis

68. Kêst 12 fan it Ramtferdrach fereasket dat steaten dy't partij binne by it Ramtferdrach harren ferbine ta it befoarderjen fan gelikense tagong ta ûnderwiis op alle nivo's foar persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre.⁸⁴ Taal kin lykwols in wichtige beheinende faktor wêze en wurdt dêrom as krúsjaal elemint foar de tagong ta alle ûnderwiisnivo's beskôge. Saken as it útsluten fan minderheidstalen út it ûnderwiis, in tekoart oan ôfdwaande mooglikheden om (yn) in minderheidstaal of -talen te learen, en op taal basearre of rjochtfeardige skieding yn 'spesjale skoallen' of 'spesjale klassen' kinne ta neidielen en diskriminaasje liede.⁸⁵ It lesprogramma yn soksoarte fan klassen kin wat omfang, folume en kwaliteit oanbelanget gauris gâns beheind wêze yn ferliking mei it offisjeel foarskreaune ûnderwiisprogramma. De neidielen binne sichtber yn hege persintaazjes fan ûnbelêzenens, lege oanmeldingssifers, hege skoalútfal, útsluting fan skoalle, lykas grutte ûnderfertsjintwurdiging yn it fuortset en heger ûnderwiis fan persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre. Hoewol't it Advyskomitee him yn dat opsicht benammen soargen makket oer de situaasje fan de Roma, fereasket it ûntwikkeljen fan ynklusyf ûnderwiisbelied yn it algemiene omtinken.

69. Oerheden moatte ek demografyske ûntwikkelings yn oanmerking nimme, omdat persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre bûten de gebieten migrearje kinne dy't se fan âlds bewenje (sjoch de oanmerkings oangeande kêst 10, lid 2, hjirboppe). It behâld fan lokale netwurken fan skoallen dêr't ûnderwiis fan of yn minderheidstalen is, moat garandearre wurde en persoanen dy't bûten de fan âlds bewenne gebieten wenje hearre, as dat praktysk útfierber is en yn gebieten dêr't se foar in grut part wenje, kânsen te krijen om ûnderwiis fan of yn harren taal te krijen.⁸⁶ Omdat it foldwaan oan de betingsten fan kêst 14 oangeande de fraach nei ûnderwiis fan of yn minderheidstalen en it foar in grut part yn beskate gebieten wenjen fan persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre ferskille kin, hearre de maatregels dy't steaten nimme om ûnderwiis fan of yn minderheidstalen oan te bieden fleksibel opset te wurden, sadat se goed oan de spesifike situaasje oanpast wurde kinne.⁸⁷ Foar minderheidstalen dy't allinnich troch in lyts bytsje minsken praten wurde, kin der in beskaat ferlet wêze om de taal op 'e nij oplibje te litten, bygelyks troch it opsetten fan aparte klassen of troch ûnderdompeljen yn 'e taal. De funksjes en it ferlet fan de ûnderskate talen en praters fan dy talen moatte dêrom beoardiele wurde om te beoardieljen oft der sprake is fan 'fraach' neffens kêst 14.2. Boppedat moat op ridlike wize omgongen wurde mei fersiken om ûnderwiis fan of yn in minderheidstaal en moatte ôfwizings wetlik oanfochten wurde kinne.⁸⁸ De taalfeardichheden binnen de mienskip fan minderheidstaalpraters kinne ferskille. It is lykwols ûnakseptabel learlingen allinnich op basis fan it feit dat harren taalfeardichheden ûnfoldwaande binne fan de tagong ta ûnderwiis fan of yn minderheidstalen út te sluten.

2. FOLDWAANDE MOOGLIKHEDEN FOAR IT LEAREN OF ÛNDERWIZEN FAN OF YN MINDERHEIDSTALEN

2.1. Iepen en ynklusive oanpak fan minderheidstalen yn it ûnderwiis

70. Oerheden wurde derta oproppen om yn 'e wetjouwing detaillearre garânsjes op te nimmen foar it beskermjen en befoarderjen fan minderheidstalen yn formeel en ynformeel ûnderwiis en de ymplementaasje fan wetsfoarskriften yn 'e praktyk regelmjittich te monitoarjen. It Advyskomitee is bliid mei maatregels dy't de garânsjes fan kêst 14 nei oare groepen útwreidze en mei wetjouwing dêr't ekstra minderheidstalen yn opnommen wurde.

⁸⁴ It Advyskomitee hat syn earste tematske kommentaar wijd oan ûnderwiis op grûn fan it Ramtferdrach, sjoch fuotnoat 3.

⁸⁵ Tredde advys oangeande Kroaasje. Sjoch ek *D.H. en oaren f. de Tsjechyske Republyk*, oanfraachnû. 57325/00, beslissing fan 13 novimber 2007, <http://www.echr.coe.int/echr>.

⁸⁶ Sjoch bygelyks it tredde advys oangeande Dútslân; tredde advys oangeande Eastenryk,

⁸⁷ Sjoch ek it earste tematske kommentaar fan it ACFC oer ûnderwiis.

⁸⁸ Twadde advys oangeande Oekraïne.

Der moat spesjaal omtinken jûn wurde oan de talen fan numeryk lytsere minderheden, lykas dy fan lânseigen groepen, omdat dy talen faak ekstra bedrige wurde.⁸⁹ Steaten soene ek oerwage moatte garânsjes te ferlienen oan geografysk fersprate minderheden en de talen fan dy minderheden, lykas it Romany.⁹⁰

71. It Advyskomitee wurdearret it feit dat ûnderwiis yn of fan minderheidstalen faak as reäksje op lokale fraach oanbean wurdt en ropt der dêrom ta op dy fraach regelmjittich te monitoarjen. In suver passive oanpak troch de oerheden is dêrom gjin ôfdwaande reäksje; de fraach nei ûnderwiis yn in minderheidstaal heart eins stimulearre te wurden troch âlden en jongerein der bewust fan te meitsjen, en troch besteande mooglikheden foar ûnderwiis yn of fan minderheidstalen te befoarderjen. Alden dy't ta nasjonale minderheden hearre, moatte by steat steld wurde goed trochtochte karren te meitsjen wat it taalûnderwiis foar harren bern oanbelanget.

72. Immens rjocht om syn of har minderheidstaal te learen en ta ûntwikkeling te bringen, lykas ferfette yn kêst 14, lid 1, fan it Ramtferdrach, hâldt net allinnich ferbân mei it beskermjen fan yndividuele identiteit, mar foarmet ek in wichtige basis foar it ûntwikkeljen fan it yndividuele linguïstyske repertoire en it oanlearen fan ekstra talen.⁹¹ De mooglikheid yn in minderheidstaal ûnderwiisd te wurden kin ek in wichtige faktor wêze by it ferwêzentlikjen fan gelikense tagong ta ûnderwiis en it bydragen oan folsleine en it werklik dielnimmen oan de maatskippij. It is lykwols like wichtich, lykas ek mei klam ferwurde wurdt yn kêst 14, lid 3, dat behoarlike kennis ûntfongen wurdt fan de offisjele taal of talen, omdat behyplike kennis dêrfan persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre beheint yn harren mooglikheden om werklik diel te nimmen oan it iepenbiere libben en harren tagong ta universitêr ûnderwiis behinderje kin.⁹² De kar in minderheidstaal te learen heart der net ta te lieden dat it net mear mooglik is de offisjele taal of talen te learen en de kar de offisjele taal of talen te learen heart der net ta te lieden dat it net mear mooglik is in minderheidstaal te learen. Boppedat hearre oerheden meartalige ûnderwiismodellen en ûnderwiismodellen mei twa media, dy't bern mei in mearderheids- likefolle as bern mei in minderheidseftergrûn oanlûke en dy't tarist binne foar bern dy't twatalich of yn 'mingde' húshâldings opwaakse, te stimulearjen.⁹³ Twa- of meartalich ûnderwiis dat tagonklik is foar learlingen út alle linguïstyske groepen, mei omfetsjend minderheden en de mearderheid, biedt net allinnich oanmerklike kognitive foardielen foar de yndividuele persoanen, mar kin ek bydrage oan ynterkultureel begryp en gearwurking.

73. De mooglikheden foar it ûnderwizen en learen fan en yn minderheidstalen kinne ôfhinklik fan de spesifike parameters fan lokale situaasjes ferskille: twa- of meartalige skoallen kinne parallel oan it ûnderwiis yn 'e offisjele taal ûnderwiis yn 'e minderheidstaal oanbiede; lessen yn 'e minderheidstaal kinne opnommen wurde yn it iepenbiere ûnderwiisstelsel; of der kinne partikuliere skoallen dy't yn 'e minderheidstaal ûnderwize of 'sneinsskoallen' wêze, dy't troch mienskippen al of net mei stipe fan buorsteaten of de steat dy't partij is by it Ramtferdrach organisearre wurde.⁹⁴ It Advyskomitee ropt derta op minderheidstalen yn it iepenbiere skoalstelsel en yn it ferplichte lesprogramma op te nimmen, mei ynbegryp fan talen fan numeryk lytsere minderheden. Dêr't dat fan tapassing is hearre skoallen ek ûnderwiis yn en fan it Romany oan te bieden.⁹⁵ Yn dy kontekst wurdt spesjaal op it troch de Rie fan Europa ûntwikkele *Curriculum Framework for Romani* wiisd.⁹⁶ Boppedat ferwolkommet it Advyskomitee ek troch de oerheden stipe private of mienskipsinisiativen.

74. Der kinne harren in stikmannich spesifike swierrichheden foardwaan oangeande de kânsen foar it ûnderwiis yn minderheidstalen, mei omfetsjend it ûntarikkende tal lessoeren fan of yn in minderheidstaal of it organisearjen fan lessen bûten de gewoane skoaltiden, hege numerike drompels foar it opsetten fan lessen yn minderheidstalen, it tekoart oan learkrêften en les- of learmaterialen of de ûntarikkende beskikberens fan leslokalen fanwegen de sluting of fúzje fan doarpsskoallen.

⁸⁹ Tredde advys oangeande de Russyske Federaasje.

⁹⁰ Twadde advys oangeande Spanje.

⁹¹ OFGE HKNM, *The Hague Recommendations* (De oanbefellings fan Den Haach), 1996.

⁹² Sjoch bygelyks it Earste advys oangeande Georgië.

⁹³ Earste advys oangeande Servje en Montenegro; twadde advys oangeande Noarwegen.

⁹⁴ Sjoch ek it earste tematske kommentaar fan it ACFC oer ûnderwiis.

⁹⁵ Tredde advys oangeande It Ongerslân; tredde advys oangeande Syprus; tredde advys oangeande Kroaasje; twadde advys oangeande Poalen.

⁹⁶ *A Curriculum Framework for Romani*. Language Policy Division, Rie fan Europa, Straatsburch, 2008, opsteld yn gearwurking mei it Europeeske Roma and Travellers Forum.

Dat is mooglik net te ferienigjen mei kêst 14, lid 2, sels yn dy gefallen dêr't ferfier nei alternative skoallen regele wurdt en finansjeel stipe wurdt troch de oerheid.⁹⁷ It is benammen wichtich dat minderheidsfertsjintwurdigers echt rieplachte wurde oer alle wizigings dy't ferbân hâlde mei ûnderwiisherfoarmings of desintralisaasje, omdat dy gauris streekrjocht en negatyf fan ynfloed binne op de mooglikheden foar ûnderwiis fan of yn minderheidstalen. Yn it gefal fan fúzje tusken skoallen kin der bygelyks besocht wurde ûnderskate taallessen binnen ien skoalle te behâlden of twa- of meartalige ûnderwiismetoaden te ûntwikkeljen om de negative gefolgen foar de minderheidsmienskippen te beheinen.

75. Om feardichheden yn in minderheidstaal as tafoege wearde foar de praters dêrfan te ûntwikkeljen, likefolle oft dy praters al of net ta in minderheid hearre, moat der kontinuïteit wêze yn 'e tagong ta it ûnderwizen en learen fan en yn minderheidstalen op alle nivo's fan it ûnderwiisstelsel, begjinnend by it beukerûnderwiis oant en mei it heger en folwoekseneûnderwiis. Der wurde benammen gauris swakten yn it oanbod fan ûnderwiis yn of fan minderheidstalen fêststeld yn it beukerûnderwiis en it fuortset ûnderwiis. In tekoart oan stimulearringsmaatregels of ûnfoldwaande mooglikheden yn it beuker-, fuortset of heger ûnderwiis kin it learen fan in minderheidstaal op it nivo fan it basisûnderwiis gâns minder oantreklik meitsje. In oare spesifike behindering docht him foar trochdat eineksamens foar it fuortset ûnderwiis of universitêre talittingseksamens allinnich yn 'e offisjele taal oanbean wurde. Dit kin nammentlik persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre gâns beheine yn harren kânsen om tagong ta it heger ûnderwiis te krijen en kin dêrtroch negative gefolgen hawwe foar harren lettere wurkpaadkânsen. Omdat universitêre talittingseksamens meastentiids net foar meartalige doelen ûntwikkele wurde en net oanpast wurde oan it ferlet en de feardichheden fan de praters fan minderheidstalen, kinne dy it op akademysk nivo learen fan minderheidstalen op it heechste feardichheidsnivo ûntmoedigje. Dat ferminderet de akseptasje en funksjonaliteit fan in minderheidstaal yn it iepenbiere libben fierder. Dêrfoaroer hat it Advyskomitee hieltyd wer posityf reagearre op it bieden fan tagong ta universitêr ûnderwiis yn minderheidstalen as wichtige bydrage oan de ûntwikkeling en it prestiizje fan minderheidstalen yn in lân.⁹⁸

2.2. Middels dy't it mooglik meitsje de rjochten op ûnderwiis folslein te genietsjen

76. Om de kwaliteit fan ûnderwiis yn en fan minderheidstalen feilich te stellen, moatte der passende lesprogramma's foar skoallen en noarmen ûntwikkele wurde en moatte ûnderwiismetoaden, likegoed as materialen, oanpast wurde. In aspekt dat benammen wichtich is by it feilich stellen fan de kwaliteit fan it ûnderwiis yn en fan minderheidstalen is lykwols de oplieding fan learkrêften. It is essinsjeel dat der foldwaande learkrêften oplat wurde dy't yn minderheidstalen wurkje en dat dy oplieding fan in foldwaande hege kwaliteit is, sadat learkrêften foar alle ûnderwiisnivo's taret wurde, mei omfetsjend it pjutte- en beukerûnderwiis. Yn in grut tal situaasjes moatte dy learkrêften yn in twa- of trijetalige kontekst wurkje. Omdat it lestich is learkrêften te winnen en op te lieden dy't lesjouwe yn in minderheidstaal en by steat binne yn sa'n fermidden te wurkjen, ferwolkommet it Advyskomitee de ûntwikkeling fan moderne en ynteraktive metodiken dy't geskikt binne foar meartalige ûnderwiisfermiddens en moediget it dy ûntwikkeling oan.

77. It Advyskomitee beskôget de beskikberens fan lesboeken yn minderheidstalen as in fereaske foar it fersterkjen fan de niget by learlingen en âlden oan it learen fan minderheidstalen en as in ûnmisber elemint foar it bieden fan heechweardich ûnderwiis. Hoewol't it Advyskomitee him bewust is fan de hege kosten fan it produsearjen fan materialen dy't allinnich yn lytse oantallen ferspraat wurde kinne, is it fan betinken dat sokke materialen kosteleas wêze moatte soene of yn alle gefallen net djoerder wêze meie as materialen yn mearderheidstalen. Benammen op it nivo fan it fuortset ûnderwiis is der gauris in mear algemien tekoart oan lesmateriaal. Omdat it wichtich is dat de ynhâld en it taalgebrûk ôfstimd wurde op it spesifike ferlet fan de minderheidsgroepen yn kwestje, ûnder oare wat spesifike technyske terminology yn 'e minderheidstaal oanbelanget, heart prioriteit jûn te wurden oan yn it lân produsearre materialen. Yn buorlannen ûntwikkele materialen kinne, as dat fan tapassing is, ek goedkard wurde en beskikber steld wurde.⁹⁹ Dy foarm fan gearwurking wurdt útdruklik oanmoedige yn kêst 17 fan it Ramtferdrach.

⁹⁷ Tredde advys oangeande Dútslân.

⁹⁸ Sjoch bygelyks it tredde advys oangeande Roemeenje.

⁹⁹ Tredde advys oangeande Syprus; tredde advys oangeande Kroaasje.

Der mei lykwols net foarby gongen wurde oan it risiko dat soks mei him meibringe kin op it ûntstean fan parallele ûnderwiisstelsels dy't in bedriging foarmje kinne foar de sosjale koheezje.¹⁰⁰

78. Boppedat wurde maatregels foar it oanlûken fan studinten dy't minderheidstalen studearje wolle of yn minderheidstalen ûnderwiisd wurde wolle, lykas bygelyks it reserwearjen fan plakken op universiteiten of it ôfskaffen fan beheinende kwota, oanmoedige.¹⁰¹ Mei it each op it ûntwikkeljen fan heechweardige ûnderwiis- en learmetoaden en -materialen is der in spesifike rol foar ûndersyk nei minderheidstalen en linguïstyske praktiken weilein. Dat jildt yn likegoed ek foar it ûntwikkeljen fan terminology, tolken en oersetters. De oerheden wurde derta oproppen om op dat mêd spesjaal omtinken te jaan oan de talen fan numeryk lytse of fersprate minderheden, dêr't yn kodifisearre wurdt.¹⁰² Yn dy kontekst moat der omtinken jûn wurde oan it foarkommen dat it kodifikaasjeproses de taal 'befriest' en oan it feilich stellen dat de mienings fan praters sintraal stean bliuwe yn it begripen fan de taal.

2.3. In oanbringen fan in lykwicht tusken mearderheids- en minderheidstalen yn it ûnderwiis

79. Kêst 12 fan it Ramtferdrach ropt op ta konkrete maatregels foar it befoarderjen fan kennis oer minderheids- en mearderheidstalen. Taal spilet in wichtige rol by it befoarderjen fan yntegraasje, respekt fan wjerskanten tusken groepen en sosjale solidariteit. Dat hâldt net allinnich it bieden fan taalûnderwiis foar leden fan mienskippen fan nasjonale minderheden yn, mar ek ûnderwiis oer en fan minderheidstalen foar de praters fan de mearderheidstalen en de maatskippij as gehiel. As it foar de praters fan de mearderheidstalen mooglik is minderheidstalen te learen en as it foar eltsenien mooglik wurdt twa- en meartalich ûnderwiis te folgjen, kin dat ynterkultureel begryp en gearwurking ferbetterje.¹⁰³ Yn it ramt fan permaninte edukaasje omfiemet dat ek ûnderwiis foar folwoeksenen. As steaten maatregels ynfierd hawwe foar it befoarderjen fan de offisjele taal of talen, is it benammen wichtich dat der maatregels foar it beskermjen en ta ûntwikkeling bringen fan de talen fan minderheden by binne, omdat soksoarte fan praktiken oars earder ta assimilaasje as ta yntegraasje liede kinne.

80. In behyplike kennis fan de offisjele taal of talen kin dêrtsjinoer de mooglikheden fan lykweardige dielnimming oan de maatskippij en fan tagong ta heger ûnderwiis en ta wurkgelegenheid beheine. As gefolch dêrfan soene âlden derfoar kieze kinne harren bern op reguliere skoallen yn te skriuwen, omdat dy bettere kânsen foar yntegraasje yn 'e maatskippij en foar it krijen fan betelle wurk lykje te bieden. Skoallen dêr't yn in minderheidstaal ûnderwiisd wurdt, moatte der dêrom yn foarsjen dat de praters fan de minderheidstaal foldwaande feardichheden yn 'e offisjele taal of talen ûntwikkelje. Der moat yn dat opsicht lykwols foar oppast wurde dat de algemiene ûnderwiisnoarmen ferlege wurde as gefolch fan belied wêrtroch't der ynienen mear ûnderwiis yn 'e offisjele taal of talen yntrodusearre wurdt. Dat kin in risiko wêze as learkrêften dy't ûnderwiis yn minderheidstalen jouwe frege wurdt om sûnder goede stipe en tarieding yn 'e offisjele taal te ûnderwizen.¹⁰⁴ Underwiisherfoarmings mei as doel te befoarderjen dat der mear ûnderwiis yn 'e offisjele taal jûn wurdt op skoallen dêr't minderheidstalen brûkt wurde, moatte stadichoan en fleksibel ymplementearre wurde om ôfstimming op it ferlet fan de oanbelangjende learkrêften en learlingen mooglik te meitsjen. Yn dy kontekst is it wichtich de kwaliteit fan it beane ûnderwiis yn 'e rin fan it herfoarmingsproses regelmjittich te monitoarjen. Dat heart yn nau oerlis mei fertsjintwurdigers fan it skoalbestjoer en fan organisaasjes fan learkrêften en âlden útfierd te wurden.

81. It Advyskomitee moediget de ûntwikkeling oan fan twa- of meartalige ûnderwiismodellen yn it ramt fan it ferplichte lesprogramma foar skoallen.¹⁰⁵ Idealiter kinne, as de situaasje soks talit, oanpakken mei twa media fêststeld wurde wêrby't de minderheids- en mearderheidstalen likefolle oanwêzich binne.

¹⁰⁰ Twadde advys oangeande Bosnië en Hertsegovina.

¹⁰¹ Tredde advys oangeande Dútslân.

¹⁰² Tredde advys oangeande Noarwegen.

¹⁰³ Sjoch ek it earste tematyske kommentaar fan it ACFC oer ûnderwiis.

¹⁰⁴ Tredde advys oangeande Estlân.

¹⁰⁵ Tredde advys oangeande It Ongerslân; earste advys oangeande Sweden; twadde advys oangeande Switserlân.

Yn spesifike situaasjes kin it lykwols ek nuttich wêze ien of noch in taal te befoarderjen as tsjinwicht tsjin ferskillen yn it prestiizje fan talen, om de rjochten te garandearjen fan praters fan numeryk lytse minderheidstalen en om te foldwaan oan it legitieme ferlet fan âlden en bern dy't beskerming ûnder it Ramtferdrach genietsje. Oanpakken mei twa media kinne harren doel berikke troch de talen op grûn fan de dei fan de wike of it ûnderwerp ôf te wikseljen, of troch it model fan ien learkrêft, ien taal ta te passen. As de talen by alle ûnderwerpen fêststeld wurde, hearre minderheidstalen net ta kulturele of histoaryske ûnderwerpen beheind te wurden. It Advyskomitee docht de oanbefelling dat oerheden, yn nau oerlis mei persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre, in wiidweidige strategy foar de lange termyn ûntwikkelje om meartalige ûntwikkeling yn ûnderwiisbelied te befoarderjen.¹⁰⁶

2.4. De befoardering fan linguïstysk ferskaat en ynterkultureel ûnderwiis

82. It ûnderwiis op skoallen heart in earliker ôfspegeling te bieden fan it linguïstyske en kulturele ferskaat fan de maatskippij en dêrmei de wearden fan tolerânsje, ynterkulturele dialooch en respekt fan wjerskanten te befoarderjen. Njonken it ûnderwiis yn en fan minderheidstalen heart it ferplichte lesprogramma dêrom ek ynformaasje te omfetsjen oer de skiednis fan minderheden en harren bydrage oan it kulturele erfgoed en de maatskippij fan de steat dy't partij is by it Ramtferdrach. Om dat bewustwêzen fan en respekt foar it linguïstyske ferskaat fan de maatskippij al fan jonge leeftyd ôf oeral yn it lân te befoarderjen, heart dat ûnderwiis net beheind te wurden ta gebieten dy't fan âlds bewenne wurde troch nasjonale minderheden. Yn dy kontekst is it Advyskomitee bliid mei it brûken fan lânkaarten foar skiednis- en ierdrykskundeûnderwiis dêr't gebieten op oanjûn wurde dy't fan histoarysk belang binne foar nasjonale minderheden en de lokale nammen yn minderheidstalen neamd binne. Yn oanfolling dêrop hat it Advyskomitee it belang ûnderstreke fan it yntrodusearjen fan meardere sjenswizen yn it skiednisûnderwiis.¹⁰⁷

83. Wat sosjale koheezje oanbelanget is it Advyskomitee bliid mei inisjativen om it foar bern út oare mienskippen oantreklik te meitsjen harren yn te skriuwen op skoallen dêr't minderheidstalen as les- en learmedium brûkt wurde. Itselde jildt foar maatregels dy't ynterkulturele en grinskrusende kontakten stimulearje en it learen fan talen mei help fan programma's mei parsjeel of folslein ûnderdompeljen yn 'e taal befoarderje. By it ûntwikkeljen fan soksoarte fan ynterkulturele oanpakken is it wichtich dat net allinnich de struktuer fan it ûnderwiisstelsel (lykas fia diversifisearre klassen, skoallen en skoalbestjoeren), mar ek de ynhâld fan it ûnderwiis op himsels, de wearden en ynterretyske begryp fan wjerskanten befoarderje en tagelyk rekken hâlde mei oare eleminten fan identiteit lykas leauwensoertsjûging, geografyske lokaasje of slachte.¹⁰⁸

106 Sjoch ek it earste tematske kommentaar fan it ACFC oer ûnderwiis.

107 Tredde advys oangeande Estlân.

108 Sjoch ek it earste tematske kommentaar fan it ACFC oer ûnderwiis.

DIEL VII TAALRJochTEN EN DIELNIMMING

84. It rjocht fan persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre op werklike dielnimming oan iepenbiere oangelegenheden, lykas ferfette yn kêst 15, wurdt as in sintrale bepaling fan it Ramtferdrach beskôge en it Advyskomitee hat dêr syn twadde tematiske kommentaar oan wijd.¹⁰⁹ Werklike dielnimming is essinsjeel om folslein genietsje te kinnen fan oare troch it Ramtferdrach beskerme rjochten, makket ynterkulturele dialooch makliker en befoarderet sosjale koheezje. Al dy aspekten fan dielnimming kinne fanwegen taalbarrières lykwols problematysk wêze foar persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre. Dit haadstik oer taalrjochten en dielnimming rekket dêrom oan oerwagings dy't ek fan belang binne yn oare haadstikken fan dat tematiske kommentaar, lykas de tema's gelikensens en non-diskriminaasje, it brûken fan minderheidstalen yn it iepenbier, en ek it learen yn en fan minderheids- en offisjele talen.

85. De tema's taal en taalwetjouwing steane gauris sintraal by minderheidsmienskippen en kinne ta spannings binnen de maatskippij liede. Dêrom moat der lavearre wurde tusken twa doelen dy't like wichtich binne: garânsjes en respekt foar it brûken fan minderheidstalen oan 'e iene kant en sosjale koheezje oan 'e oare kant. Dat lêste konsept befettet gauris ferwizings nei ien offisjele haadtaal. It Advyskomitee hat yn in stikmannich relevante lânspezifike advizen de legitimiteit werhelle fan it befoarderjen fan de offisjele taal, omdat dat in tige wichtige rol spilet by it realisearjen fan hechte maatskippijen en it stimulearjen fan werklike dielnimming oan it iepenbiere libben troch persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre. Kennis fan de offisjele taal makket identifikaasje as ynwenner en aktive boarger fan in steat makliker en is dêrom ûnmisber om it foar persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre mooglik te meitsjen om werklik oan it iepenbiere libben diel te nimmen. Dêr stiet foaroer, lykas hjirboppe neamd, dat feardigens yn 'e offisjele taal en it útoefnen fan de spesifike linguïstyske rjochten fan persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre inoar net útslute. Alle plannen of maatregels om de offisjele taal te fersterkjen moatte op 'e tiid en fia iepenbiere rieplichtingsprosessen besprutsen wurde. Dy moatte de aktive dielnimming omfetsje fan fertsjintwurdigers fan nasjonale minderheden om derop ta te sjen dat minderheidstaalrjochten werklik beskerme wurde.

1. TAALRJochTEN EN IT WERKLIK DIELNIMMEN OAN IT KULTURELE, SOSJALE EN EKONOMYSKE LIBBEN

86. Foar persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre is de tagong ta de arbeidsmerk, it ûnderwiis en opliedings, hûsfêsting, sûnensoarch en oare maatskiplike tsjinsten gauris gâns lestiger as foar oaren. Dy swierrichheden binne ûnder oare faak ek it gefolch fan taalbarrières dy't ferbân hâlde mei in ûnfoldwaande behearsking fan de offisjele taal.¹¹⁰ De situaasje kin sels noch minder wêze foar persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre dy't, fanwegen de lege kwaliteit fan de mooglikheden om de minderheidstaal te learen, mei allinnich beheinde feardichheden yn 'e minderheidstaal en sûnder ek mar in bytsje behearsking fan de offisjele taal ôfstudearje. Yn 'e measte gefallen is heechweardich ûnderwiis yn en behearsking fan de offisjele taal in betingst foar it werklik dielnimmen oan it kulturele, sosjale en ekonomyske libben. It learen fan de offisjele taal troch persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre, heart dêrom makliker makke te wurden foar alle leeftydsgruppen, mei omfetsjend foar persoanen dy't al in tsjinstferbân yn 'e iepenbiere of private sektor hawwe. Benammen yn steaten dêr't nije offisjele talen yntrodusearre binne, hearre de ynstânsjes it foar persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre oantreklik te meitsjen om de nije offisjele taal te learen, bygelyks troch wurkpaadkânsen te bieden foar persoanen dy't de offisjele taal en minderheidstalen prate.

¹⁰⁹ Twadde kommentaar fan it ACFC oer it werklik dielnimmen fan persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre oan it kulturele, sosjale en ekonomyske libben en oan iepenbiere oangelegenheden, sjoch fuotnoat 4.

¹¹⁰ Sjoch bygelyks it Earste advys oangeande Georgië.

87. Oermjittige easken oangeande de behearsking fan de offisjele taal of talen foar tagong ta beskate funksjes of it krijen fan spesifyk guod en spesifike tsjinsten kin lykwols de tagong ta wurk en sosjale beskerming ûnnedich beheine foar persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre.¹¹¹ Steaten dy't partij binne by it Ramtferdrach hearre dêrom effektive maatregels te nimmen om mooglike disproportjonele beheiningen op de tagong ta de arbeidsmerk fuort te nimmen. Wat funksjes oanbelanget dêr't behearsking fan de offisjele taal in legitieme betingst is, moatte taalbehearskingseasken yn alle gefallen evenredich wêze oan it neistribbe iepenbiere belang en meie se itjinge dat nedich is om dat doel te berikken net te boppe gean. Fierder hearre der taalkursussen en, dêr't soks nedich is, doelfêste stipe beskikber steld te wurden foardat der taaleasken oplein wurde, om it learen fan de offisjele taal mooglik te meitsjen en diskriminaasje fan, of ûnfoldwaande dielnimming troch, meiwurkers of sollisitanten dy't ta nasjonale minderheden hearre foar te kommen.¹¹²

88. De tagong ta sosjale útkearings en ta guon iepenbiere tsjinsten en foarsjennings mei net behindere wurde troch ûnnedige taal- en ferbliuwseasken.¹¹³ Ynformaasje en advys oer iepenbiere tsjinsten en bystânsynstânsjes hearre, as soks fan tapassing is, maklik tagonklik en beskikber makke te wurden, yn 'e talen fan nasjonale minderheden.¹¹⁴ Medysk en administratyf personiel yn 'e sûnens- en âldereinsoarch yn gebieten dy't foar in grut part bewenne wurde troch persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre, heart by steat te wêzen tsjinsten yn minderheidstalen te ferlienen en heart ek trening te krijen oer de kulturele en linguïstyske eftergrûn fan nasjonale minderheden, sadat dat personiel adekwaat op it spesifike ferlet fan de oanbelangjende persoanen reägearje kin. It Advyskomitee hat yn dy kontekst fêststeld dat lokale autoriteiten aktyf hearre te stribjen nei it winnen fan op krekte wize kwalifisearre meiwurkers mei de nedige linguïstyske kompetinsjes.¹¹⁵ Boppedat kin it yn tsjinst nimmen fan soarchbemiddelders of soarchassistinten dy't ta nasjonale minderheden hearre (of yn alle gefallen tolken dy't de minderheidstaal prate) oan ferbettere kommunikaasje bydrage.¹¹⁶

89. Fierder hearre steaten dy't partij binne by it Ramtferdrach yn 'e administrative en iepenbiere tsjinsten it oanlûken, de promoasje en it behâld fan persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre en/of de taal of talen fan nasjonale minderheden prate, op nasjonaal likegoed as op lokaal nivo, te befoarderjen. Foar it ferwêzentlikjen fan it rjocht om minderheidstalen te brûken by kontakten mei de ynstânsjes is it essinsjeel dat de werklike dielnimming binnen it bestjoer, mei ynbegryp fan de plysje, en justysje, ferwêzenlike wurdt troch persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre en/of in minderheidstaal of -talen prate. Boppedat draacht in foldwaande oanwêzigens fan minderheidstalen yn it iepenbiere en offisjele libben by oan it ferwêzentlikjen dat de minderheidstaal foldwaande prestiizje ûntwikkelet of behâldt om in oantreklik leardoel te wêzen foar de jongerein dy't ta nasjonale minderheden heart likegoed as foar de jongerein út de mearderheid. Dêrfoar moat behearsking fan de minderheidstaal altiten as in mearwearde beskôge wurde en, yn gebieten dy't fan âlds wurde bewenne troch persoanen dy't ta minderheden hearre, sels as eask sjoen wurde binnen prosedueres foar it oanlûken fan personiel foar de oerheidstsjinsten.

2. TAALRJOCHTEN EN IT WERKLIK DIELNIMMEN OAN IEPENBIERE OANGELEGENHEDEN

90. It Advyskomitee erkent dat in federale struktuer, desintralisaasje en ferskate stelsels fan autonomy geunstich wêze kinne foar persoanen dy't ta minderheden hearre.¹¹⁷ Regelingen foar kulturele autonomy kinne der bygelyks op rjochte wêze wichtige kompetinsjes op it mêd fan minderheidskultuer, -taal of ûnderwiis oan organisaasjes fan nasjonale minderheden te delegearjen. Dêr't der sprake is fan sokke regelingen, moatte de aard en omfang fan it autonomystelsel dúdlik yn 'e grûnwet en de wetjouwing omskreaun wurde. De relaasjes tusken relevante steatsynstellings, lykas harren finansieringsstelsel, hearre by wet dúdlik makke te wurden.¹¹⁸

¹¹¹ Sjoch bygelyks it Earste advys oangeande Azerbeidzjan.

¹¹² Sjoch it twadde tematyske kommentaar fan it ACFC oer it werklik dielnimmen.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Ibid. Tredde advys oangeande Denemarken.

¹¹⁵ Tredde advys oangeande Estlân; tredde advys oangeande Sweden.

¹¹⁶ Sjoch it twadde tematyske kommentaar fan it ACFC oer it werklik dielnimmen.

¹¹⁷ Sjoch ek de *OSCE HCNM Lund Recommendations*, 1999.

¹¹⁸ Sjoch it twadde tematyske kommentaar fan it ACFC oer it werklik dielnimmen.

It net ymplementearjen fan belied rjochte op it befoarderjen fan de betingsten foar persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre om harren kultuer en taal ta ûntwikkeling te bringen kin net rjochtfearde wurde troch jin te beroppen op de ferdieling fan ferantwurdlikheden oer ûnderskate oerheidsnivo's, omdat de sintrale oerheid folslein ferantwurdlik bliuwt foar de earbiediging fan har ynternasjonale ferplichtings op dat mêd, mei omfetsjend de yn it Ramtferdrach beskreaune ferplichtings.¹¹⁹

91. As autoriteiten herfoarmings oerwage dy't rjochte binne op it oanpassen fan bestjoerlike grinzen, hearre se persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre te rieplachtsjen, sadat dy persoanen neitinke kinne oer de mooglike gefolgen fan soksoarte fan herfoarmings foar de útoefening fan harren linguïstyske rjochten. Der hearre yn gjin gefal maatregels fêststeld te wurden dy't as doel hawwe de proporsje fan de befolking yn troch persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre bewenne gebieten te ferlytsjen of de troch it Ramtferdrach beskerme rjochten te beheinen. It Advyskomitee hat foar in lyts tal lannen sjoen nei de situaasje fan persoanen dy't ta de mearderheidsbefolking hearre en yn gebieten yn it lân wenje dêr't hja in minderheid foarmje. De linguïstyske rjochten fan dy saneamde 'mearderheid binnen in minderheid'-situaasjes easkje neffens it Advyskomitee soartgelikense garânsjes as dy fan persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre.¹²⁰ It Advyskomitee kaam bygelyks ta de konklúzje dat yn dy situaasjes ferlege drompels jilde moatte soene foar it minimumtal learlingen yn 'e klasse, lykas ek it gefal is yn skoallen dêr't yn 'e minderheidstaal ûnderwiisd wurdt, sadat der werklik ûnderwiis yn en fan de 'feitlike' minderheidstaal bean wurde kin.¹²¹

92. Steaten dy't partij binne by it Ramtferdrach hearre derop ta te sjen dat politike partijen dy't persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre fertsjintwurdigje of befetsje gelikense kânsen hawwe by it fieren fan kampanjes foar ferkiezings. Dat kin ynhâlde dat ferkiezingsreklame yn minderheidstalen fertoand wurdt. De oerheid heart ek te oerwagen mooglikheden te bieden foar it brûken fan minderheidstalen yn tv- en radioprogramma's fan oerheidswegen oangeande ferkiezingskampanjes, lykas op stimbiljetten en yn oare ferkiezingsmaterialen yn gebieten dy't fan âlds of foar in grut part bewenne wurde troch persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre. As der taalbehearskingseasken oplein wurde oan kandidaten foar parlemintêre en lokale ferkiezings is dat mooglik net te ferienigjen mei kêst 15 fan it Ramtferdrach omdat soksoarte fan easken fan negative ynfloed binne op de dielnimming fan persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre oan iepenbiere oangelegenheden.¹²² Benammen binnen lokaal ferkeazen organen kin de mooglikheid gebrûk te meitsjen fan minderheidstalen it foar persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre mooglik meitsje effektiver diel te nimmen oan de beslútfoarming. It Advyskomitee hat oanjûn bliid te wêzen mei inisjativen dy't it mooglik meitsje minderheidstalen yntern te brûken yn it iepenbiere bestjoer yn gebieten dy't foar in grut part bewenne wurde troch persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre.¹²³

93. It rjocht minderheidstalen mûnling en skriftlik, yn it priveelibben en yn it iepenbier, en ek yn kontaktrelaasjes mei bestjoerlike ynstânsjes te brûken, is ek in wichtige faktor dy't de dielnimming oan iepenbiere oangelegenheden troch persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre befoarderet, benammen yn gebieten dêr't persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre fan âlds of foar in grut part wenje. De mooglikheid minderheidstalen yn kontakten mei bestjoerlike ynstânsjes te brûken kin faak bydrage oan effektivere kommunikaasje oangeande kwestjes dy't nasjonale minderheden streekrjocht reitsje, wylst it útslutend brûken fan de offisjele taal of talen it werklike rieplachtsjen of it werklik dielnimmen fan dy minderheden ernstich behinderje kin. It is dêrom wichtich derop ta te sjen dat oan minderheidsmienskippen de nedige tolk- of oersettsjinsten oanbean wurde as der bygelyks relevante wetsfoarstellen besprutsen wurde. Sa wurdt derfoar soarge dat hja werklik in kâns hawwe om harren út te sprekken oer harren eigen soarchpunten. Boppedat moatte der garânsjes ynsteld wêze dy't ferwêzenlikje dat rieplachtmeganismen foar persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre, lykas advysrieden, troch de fertsjintwurdigers fan minderheden levere bydragen op adekwate wize ferwurke wurde en dy werklik yn oanmerking nimme by it beslútfoarmingsproses.

¹¹⁹ Tredde advys oangeande Itaalje.

¹²⁰ In soartgelikense oanpak soe ek brûkt wurde moatte oangeande situaasjes dy't oantsjut wurde as 'minderheid binnen in minderheid'-situaasjes.

¹²¹ Tredde advys oangeande Finlân; tredde advys oangeande Estlân; tredde advys oangeande Roemeenje.

¹²² Earste advys oangeande Georgië.

¹²³ Tredde advys oangeande Estlân; twadde advys oangeande Oekraïne.

DIEL VIII KONKLÚZJES

94. Troch it Ramtferdrach te ratifisearjen hawwe de steaten dy't partij binne by it Ramtferdrach ôfsprutsen “de omstannichheden te befoarderjen dy't foar persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre, needsaaklik binne om harren kultuer yn stân te hâlden en ta ûntwikkeling te bringen en om de wêzentlike eleminten fan harren identiteit”, mei ynbegryp fan taal. Dit Kommentaar jout in ynventarisasje fan de ynterpretaasje fan it Advyskomitee fan taalrelatearre bepalingen fan it Ramtferdrach mei as doel rjochtliden foar de lange termyn te jaan foar it ferbetterjen fan de ymplementaasje fan de begjinsels fan it Ramtferdrach. It Kommentaar is rjochte oan oerheden, beslútfoarmers, fertsjintwurdigers fan minderheden, amtners, net-gûvernemintele organisaasjes, akademisy en oare relevante belanghawwenden. It jout advizen en praktyske oanbefellings dy't derta bydrage wetjouwing en belied dy't fan ynfloed binne op de taalrjochten fan persoanen dy't ta minderheden hearre sa op te stellen dat dat de ûntwikkeling fan in hechte maatskippij befoarderet.

95. De minderheidsrjochten dy't út it Ramtferdrach folge en fierder ûntwikkele wurde troch it proses fan it monitoarjen, easkje ynklusyf taalbelied. Dat hâldt yn dat eltsenien it rjocht hat ferskillen te uterjen en dat soksoarte fan ferskillen erkend wurde moatte. Dy erkenning mei der lykwols net ta liede dat der fêststelde identiteiten kreëarre wurde. Omdat taal nau ferbân hâldt mei ideology en hiërgaryske relaasjes, kin it kategorisearjen fan persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre derta liede dat harren in gelikense status yn sosjale ynteraksje ûntsein wurdt. De erkenning fan ferskillen moat basearre wurde op folsleine en werklike gelikensens fan alle leden fan de maatskippij, likefolle harren identiteit en taalaffiliaasje. It befoarderjen fan dy gelikensens fereasket it fêststellen fan maatregels dy't gelikense tagong ta middels en rjochten, nettsjinsteande ferskillen, en ferskil te bûten geande sosjale ynteraksje mooglik meitsje.

96. It Ramtferdrach rjochtet him as ynstrumint foar yndividuele rjochten op de yndividuele prater en syn of har rjochten en frijheden by ynteraksje yn in sosjale kontekst. By belied dêr't it Ramtferdrach mei ymplementearre wurdt, moat der dêrom rekken mei hâlden wurde dat taalaffiliaasje op frije selsidentifikaasje basearre is en net statysk of útslutend is. Dêr't spesifike bepalingen rjochte binne op groepen fan yndividuen, bygelyks om harren werklike gelikensens te befoarderjen, moat wiidweidich belied foar it befoarderjen fan de folsleine ûntwikkeling fan taalrjochten him ek op de maatskippij as gehiel rjochtsje.

97. Ofsjoen fan de algemiene begjinsels fan folsleine en werklike gelikensens en de befoardering fan tolerânsje en respektfolle relaasjes fan wjerskanten tusken ûnderskate etnyske groepen biedt it Ramtferdrach in grut tal spesjale bepalingen oer sektoaren dy't essinsjeel binne foar de lykwichtige ûntwikkeling fan taalrjochten fan persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre oan 'e iene kant en de befoardering fan wiidfiemjende maatskippijen oan 'e oare kant. Dy geane ûnder oare oer de media (publike likegoed as private, tradisjonele en ynternetmedia), it brûken fan talen yn 'e priveesfeer en yn it iepenbier, it ûnderwiis en werklike dielnimming. Dit Kommentaar giet dêrom benammen yn op dy gebieten.

98. Om by te dragen oan it algheiele doel fan it befoarderjen fan sosjale koheezje troch de rjochten en frijheden te garandearjen fan persoanen dy't ta nasjonale minderheden hearre, moatte oplossings op maat ôfstimd wurde op de situaasje fan alle nasjonale minderheden binnen de spesifike kontekst yn 'e steat dy't partij is by it Ramtferdrach. Omdat der sprake is fan oanhâldende evolúsje, stelle identifisearre maatregels troch steaten dy't partij binne by it Ramtferdrach as reäksje op beskate omstannichheden net feilich dat de noarmen fan it Ramtferdrach yn 'e takomst neilibbe wurde. Dêrom moatte belied, wetjouwingenramt en ymplementaasjemeganismen dy't direkt of yndirekt fan ynfloed binne op de taalrjochten fan persoanen dy't ta minderheden hearre oanhâldend kritysk folge, evaluearre en wizige wurde, yn nau oerlis mei de belutsen groepen. Allyksa sil it Advyskomitee ek, yn lettere monitoaringssykliussen, maatregels fan steatswegen dy't fan ynfloed binne op taalrjochten op 'e nij beoardielje en syn befinings fierder ûntwikkelje. Lykas yn 'e ynliding neamd, tsjinnet it Kommentaar as in libben ynstrumint beskôge te wurden, dêr't de ynterpretaasje fan ûntwikkele wurde moat al nei't it monitoarjen him fanwegen it Ramtferdrach fierder ûntwikkelet. ***